

KOLUMNA

Dr. Martin Premk

Zmedeni časi

STRAN 3

NAŠ POGOVOR

Poljanska gimnazija

Kajuhova pesem

STRAN 8

DOGODKI

Literarni natečaj

Rdeči oktober

STRAN 16

UVODNIK

Vrednote narodnoosvobodilnega boja Slovenije

Marijan Križman, predsednik ZZB NOB Slovenije

Temelj našega delovanja je tradicija slovenskega odporništva v boju za narodni obstoj, svobodo in samostojnost, ki se je najneposredneje in najdosledneje izrazilo v boju za severno mejo v letih 1918 in 1919, v narodnoosvobodilnem boju Slovenije 1941–1945 in v osamosvojitveni vojni leta 1991. Prav tako je namen zveze prizadevanje za ohranjanje vrednot narodnoosvobodilnega boja Slovenije v letih od 1941 do 1945, kot so resnica, domoljubje, svobodoljubnost, protinacifašizem, tovarištvo, solidarnost, enakopravnost, humanost in socialna pravičnost. Na tradicijo delovanja Zveze borcev smo ponosni in naša temeljna naloga je ohranjanje spomina in pomena slovenskega narodnoosvobodilnega boja. Naše delovanje temelji na zgodovinskem obdobju narodnoosvobodilnega boja kot prelomnega trenutka za preživetje in identiteto slovenskega naroda!

V duhu ohranjanja vrednot in resnice tem boju smo smo 26. septembra 2023 sklenili štiriletni mandat, ki je bil po opravljenem delu uspešen, predvsem pa drugačen. Poslovanje smo morali prilagoditi omejitvam zaradi epidemije covida in prešli smo na delovanje z aplikacijo ZOOM in delo na domu. Drastično so nam bila zmanjšana sredstva za delovanje in s tem je bila povzročena velika finančna, posledično tudi programska škoda. Kljub naštetim dejstvom smo izpolnjevali zastavljene programske cilje tako v združenjih na terenu kot v zvezi, za kar gre zahvala našim združenjem in posameznikom na terenu. Urejanje spomenikov, priprava slovesnosti in komemoracij sta potekala kljub omejitvam in prepovedi zbiranja. Obnavljali smo grobišča doma in v tujini, kar bo dolgotrajen in finančno zahteven zalogaj, pri katerem bomo skupaj z državo vztrajali, saj so nekatera grobišča in spomeniki zelo načeti in v slabem stanju.

Na mednarodnem področju smo dosledno uveljavljali vrednote narodnoosvobodilnega boja, ki nas povezujejo s soslednjimi državami v regiji: Italijo, Avstrijo, Madžarsko, Hrvaško, Srbijo, Bosno in Hercegovino, Črno goro in Makedonijo. Mednarodni evropski projekti s Hrvaško, Italijo in Bosno in Hercegovino so le dokaz, da smo na

pravi poti utrjevanja in poslanstva evropskega protifašizma.

Kot nevladna organizacija civilne družbe se bo zveza še naprej odzivala na aktualna družbena vprašanja, podajala bo javno mnenje in predloge za izboljšave. Pri tem se bomo še posebej zavzemali za temeljne vrednote narodnoosvobodilnega boja, kar je tudi poslanstvo delovanja naše organizacije.

Na potrebo po ustrežnejšem in celovitejšem obravnavanju slovenskega narodnoosvobodilnega boja zlasti v splošnem osnovnošolskem izobraževanju je ZZB za vrednote NOB opozarjala pristojno ministristvo že pred leti (npr. leta 2010 z natančno utemeljitvijo in podrobnimi predlogi vključevanja te tematike v različne predmete) in tudi ponudila konkretne predloge vključevanja te tematike v vzgojni in izobraževalni proces. Popolnejše in verodostojno obravnavanje dogajanja v času druge svetovne vojne na Slovenskem pri predmetu zgodovina v osnovni in srednji šoli bi pri učencih povečalo vednost in spoštljiv odnos do humane in kulturne dediščine narodnoosvobodilnega boja, s čimer bi prispevali h krepitvi njihove pokončne moralne drže in pripravljenosti aktivne udeležbe v ustvarjanju sožitja med ljudmi v skupnosti strpnih in svobodoljubnih ljudi. Prav takšne vrednote vsebujejo tudi jasno predstavljeni cilji v učnih načrtih.

Zveza se bo tudi na čezmejnem in širšem območju še naprej motivirana z vrednotami in vlogo narodnoosvobodilnega boja in Osvobodilne fronte ter njune širše mednarodne priznane in prepoznavane posebnosti zavzemala za spoštovanje vrednot in načel, ki so mednarodnopravno deklarirane in utemeljene predvsem v dokumentih OZN (svoboda, mir, spoštovanje načel kolektivne varnosti, miroljubnega sodelovanja in razreševanja sporov ter vladavine prava, spoštovanje političnih, socialnih in ekonomskih človekovih pravic in svoboščin, socialna pravičnost, dejavna humanizem in solidarnost). Sodelovala bo v dejavnostih za ohranjanje protifašizma in protinacizma kot temeljev svobodne Evrope in za upiranje vsem različnim novodobnim pojavnim oblikam njunega obujanja, oblastnega nasilja in terorizma ter novodobnega imperializma (neoliberalnega kapitalizma). Zveza bo nastopala proti pojavom zgodovinskega revizionizma in se bo upirala vsem oblikam rasizma, diskriminacije in uporabe sile in nasilja. Podpira in bo podpirala osvobodilna gibanja ter bo še naprej krepila sodelovanje z veteranskimi in pro-

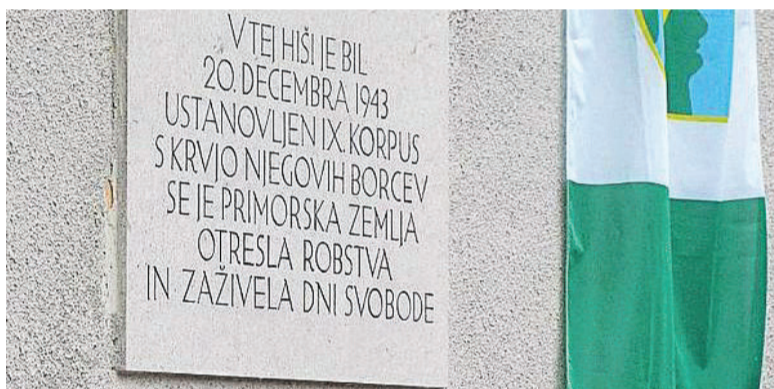
AKTUALNO IX. korpus NOV in POJ

Osvobodili Trst, Gorico in Tržič

Dr. Damijan Guštin

22. decembra 1944, v jeku nemške ofenzive na Banjški in Trnovski planoti, so se v Cerknem postrojile nekatere enote tedaj že eno leto starega IX. korpusa NOV in POJ, da proslavijo prvo obletnico ustanovitve te velike enote, zbirnika partizanske vojske na Primorskem in Gorenjskem. Postrojene enote, komandant korpusa Potočar je sprejel raport, slavnostna tribuna v zastavah in geslih, primorsko vojaškopolitično vodstvo, navdušujoč govor, vse to je v zimskem Cerknem poudarjalo tisto, kar velja tudi 79 let pozneje: v bojevanju in delovanju slovenske partizanske vojske je IX. korpus pomenil vojaško-politično in simbolno pomemben del. Zgodovinski resnici na ljubo, vse ozemlje Primorske je operacijsko območje 9. korpusa postalo šele oktobra 1944, do tedaj je segalo le do Južne železnice med Postojno in Trstom, Gorenjska na levem bregu Save pa je tedaj pripadla IV. operativni coni.

Kaj je bila ta vojaška enota, da je tako pogosto omenjana in predstavljena v mislih in na proslavah

še od filma Na naši zemlji do danes? Bila je v celoti rezultat, najbolj oprijemljiv rezultat vseh ljudskih vstajev Primorcev takoj po kapitulaciji Italije. Res množične, saj so številne enote, bataljoni, iz njih brigade in odredi, tri divizije, ki jih je nemška ofenziva sicer skrčila v dve, divizija italijanskih partizanov, pet partizanskih odredov, nastale iz prvega eruptivnega, a vendar vztrajnega navdušenja nad narodno osvoboditvijo zatiranih prebivalcev slovenskega in protifašističnega občutja. In še več, korpus je rezultat silnega napa organizatorjev, partizanskih častnikov, da so množico približno 10.000 fan-

tov in mož, ki v veliki meri ni služila vojske, ki ni imela vojaške izobrazbe ne urjenja, uredili v delujoč vojaški organizem, ki se je bojeval, branil in napadal, da se je obdržal poldrugo leto, vse do končnega pohoda na Trst in Gorico 28. aprila 1945. To na tem za Nemčijo strateško pomembnem ozemlju meji na mali čudež. Čudež, ki je bil gosto stkan iz naporov in bojne morale borcev in poveljnikov, mnogih žrtev, padlih v bojih, pobitih ob ujetju, umrlih v taboriščih in partizanskih bolnicah, in ne nazadnje podpore prebivalstva. Partizanska

NADALJEVANJE NA STRANI 2

DOGODKI Sansepolcro

50. obletnica postavitve kostnice

Na pokopališču v toskanskem mestu Sansepolcro sta na osrednjem mestu postavljena spomenik in kostnica s posmrtnimi ostanki 446 Jugoslovanov, ki so padli v tem delu Italije ali umrli v koncentracijskem taborišču Renicci v kraju Motina blizu Anghiarja. Spominsko obeležje je zasnoval Jovan Kratochvil, postavljeno pa je bilo 15. decembra leta 1973.

Ob 50. obletnici postavitve je ANPI iz Sansepolcro v sodelovanju z ANPI Anghiari in Caprese Michelangelo pripravil spominsko slovesnost. Med drugimi so se udeležili Tina Kokalj, pooblaščenica ministrice na veleposlaništvu Slovenije v Rimu, in delegacija ZZB NOB Slovenije, ki sta jo vodila dr. Nevenka Troha, predsednica zgo-

Spominska slovesnost na pokopališču v Sansepolcro v Toskani

dovinske komisije v Zvezi, in član predsedstva Janez Alič. Zbrane so nagovorili tudi predstavniki občin Sansepolcro in Anghiari. V kostnici so v pocinkanih žarah posmrtni

ostanki 107 Slovencev. V koncentracijskem taborišču v Renicci je bilo okoli 10.000 ljudi, od tega 5000 Slovencev.

J. A.

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NADALJEVANJE S STRANI 1

Vrednote narodno-osvobodilnega boja Slovenije

tifašističnimi organizacijami v bilateralnih in multilateralnem okviru ter poglobila sodelovanje z Mednarodno zvezo antifašističnih odpor- niških gibanj (FIR).

Še naprej bomo skrbeli za enakomerno razvejano delovanje naše organizacije po združenjih, ki so teritorialne enote oziroma matične celice naše zveze. Ključne usmeritve in naloge izvaja naše članstvo v združenjih. Pokrajinski sveti kot posvetovalna telesa združenj na območju dogovorjenih krajevnih območij služijo koordiniranemu iz- vajanju nalog širšega pomena.

Leta 2024 in 2025 so pomembne obletnice, ki jih bomo slavnostno in dostojno zaznamovali po državi. Odzvali se bomo tudi na laži (tokrat prvič uradno) o fojbi v Bazovici, kjer Italijani pod vodstvom italijan- ske desnice 10. februarja ob dnevu podpisa Pariške mirovne pogodbe uprizorijo pogrom nad partizani in Titom kot krvniki, ki naj bi v fojbe zmetali na tisoče Italijanov samo zato, ker so bili Italijani.

Zveza je dejavna članica Koor- dinacije domoljubnih in veteran- skih organizacij Slovenije, ki ji tren- utno predsedujemo. Ob 15-letnici delovanja koordinacije smo v Dr- žavnem svetu Republike Slovenije pripravili posvet z referati, ki bodo zbrani v zborniku. V tem pogledu lahko rečemo, da združeni v KOD- VOS od boja za severno mejo, TIGR., narodnoosvobodilnega boja do osamosvojiteljev predstavljamo zgodovino in boj Slovencev za sa- mostojno in suvereno državo.

Spoštovani člani in privrženci vrednot narodnoosvobodilnega boja in vsi, ki ohranjate spomin na najsvetlejši del zgodovine sloven- skega naroda, ki je obstal organi- ziran v Osvobodilni fronti in par- tizanskem boju, se v imenu Zveze borcev za vrednote NOB Slovenije zahvaljujem in vam v letu 2024 želim veliko zdravja, osebne sreče, tovariškega sodelovanja ter medse- bojnega spoštovanja.

NAŠO BARAKO

ZAMELO JE

*Našo barako zamelo je,
tu sem sam,
dam ti ...
vmes bela tišina.*

*Nobene gazi,
nobene vezi
med nama več ni,
le gluha, le bela tišina.*

*Ljuba, ljuba, kdaj zvedel bom,
kje si, kako je s teboj?
Da mrtva v dolini ob cesti ležiš,
sem sanjal nocoj ...*

*Nobene gazi,
nobene vezi ...
Le beli beli prt
in čezenj hiti
in se mi reži
edini kurir - smrt.*

Matej Bor

Vir: Lirika upora, str. 112-113

NADALJEVANJE S STRANI 1

Osvobodili Trst, Gorico in Tržič

vojska je bila številčno, vojaško in materialno v podrejenem položaju do svojih nasprotnikov, najbolj iz- razito morda prav na Primorskem, kjer je nemški okupator proti koncu vojne nakopičil 74.000 vojakov, od nemških do srbskih, od azerbaj- džanskih do slovenskih, resda raz- lične vojaške kakovosti, a je vendar na partizana prišlo sedem nasprot- nikovih vojakov.

Korpus je bil po partizanski vo- jaški organizaciji vse: bojne in te- ritorialne enote, zaledna vojaška oblast, obveščevalna in varnostna služba, intendantca in saniteta. Nje- govo udarno pest je sestavljalo se- dem brigad (v času vključenosti italijanske divizije pa deset), lahko oboroženih pehotnih enot z od 400 do 700 borci. Podpirali so jih od- redi, ki so operirali na območjih, kamor so brigade težje in redkeje posegale, na Gorenjskem, Krasu, v Benečiji in Tolminskem, v Brkinih; ko pa so odrede poleti 1944 ukini- li, je ostal Operacijski štab za Za- padno Primorsko, ki je operiral v Benečiji in na desnem bregu Soče. Za njimi so vse operacijsko obmo- čje obvladovale komande mest in

območij, ki so bila zaledna vojaška poveljstva, z nalogo, da mobilizira- jo, preskrbujejo s hrano in opremo, popravljajo orožje, opremo, čevlje. Korpusna delavnica je izdelovala znamenite partope, s katerim so po- večali svojo učinkovitost v napadih na vse bolj utrjene postojanke oku- patorja. V goratem svetu Idrijskega in Cerkljanskega namreč topništvo, kakršna orožja so bila na voljo, ni moglo učinkovito delovati več kot le občasno. Imel pa je korpus v se- stavu nekaj, kar je bilo za slovensko partizansko vojsko unikatno, mor- nariški odred namreč, čeprav ta po- morska pehota nikoli v vojnem času ni stopila na ladijska tla. In imel je tudi edinstveno Komando mesta Trst, ki je bila dejansko vnaprej or- ganizirana mestna gverilska enota približno 2500 tržaških prebivalcev, pripravljena za dan vstaje v mestu, ki je zanje napočil 28. aprila 1945. In poudariti velja, da brez dobro organizirane preskrbovalne službe, dejansko iz rok primorskega prebi- valstva, korpus ne bi preživel; kot tudi ne brez preskrbe iz sosednje Furlanije in Gorenjske pa zavezni- ških pošiljk izpod neba.

Ko so v Cerknem, tej neuradni prestolnici primorskega odpor- ništva, proslavljali leto bojevanja korpusa, še niso mogli slutiti, kako težki boji bodo še prišli. Prav tak- rat je na nemški strani obveljalo povelje, da je treba v zaledju umi- kajočih se enot z italijanske fronte partizane uničiti in ne kot do tedaj pacificirati in odriniti od prome- tnih povezav. Tri velike zaporedne očiščevalne operacije, decembra, februarja in marca 1945 pa števil- ne manjše so korpus potisnile na rob vojaškega obstoja, ob velikih izgubah so bile v prvih dneh aprila njegove bojne in zaledne enote le še senca tistih 9500 mož iz okto- bra 1944. Le s splošno mobilizacijo vseh dosegljivih moških je uspeva- lo vzdrževati enako število moštva. Zato se zdi kot da je vstal feniks iz pepela, ko so njegove enote, šest brigad, po 20. aprilu 1945 krenile z roba Trnovske planote, od koder so borci zrlji v daljave do Gorice in Trsta, so bili 30. aprila po dveh hi- trih dnevnih pohodih v predmestjih Trsta, pred utrjenimi Opčinami, pred Tržičem in Gorico, v skladu z nalogami, ki so jih dobili v »trža-

ški operaciji« Jugoslovanske arma- de. V vsa tri simbolno pomembna mesta so brigade vkorakale kot (so) osvoboditelji, prvi so zavarovali mostove na spodnji Soči, bataljoni Operativnega štaba so osvobodili Benečijo in zasedli Čedad.

Svojo bojno pot je korpus tako izpolnil in dopolnil, tudi z grenkim priokusom. Resda je bil korpus ob reorganizaciji Jugoslovanske arma- de maja 1945 ukinjen, njegovih šest brigad pa se je zlilo v tri brigade okrepljene 30. divizije, ki je ostala ena od dveh še nekaj časa sloven- skih divizij Jugoslovanske armade, druge enote so vključili v divizijo KNOJ. Bolj grenko je bilo dejstvo, da so se njegove enote morale me- sec pozneje umakniti za demarka- cijsko črto med obema zasedbe- nima conama, tako zapustiti Trst, Tržič in Gorico. Prav korpusna eno- ta je postala tudi del Odreda JA v coni A Julijske krajine, edine jugo- slovanske enote v zavezniški coni A Julijske krajine, ki je v vojaškem simbolnem jeziku poudarjala vse tisto, kar je vojaških in političnih uspehov udeležil 9. korpus v zad- njih dveh letih vojne.

■ DOGODKI Protifašizem

Mreža otokov konfinacije

Italijanski otoki, ki so pred drugo vojno in do kapitulacije Italije 8. septembra 1943 »gostili« protifa- šiste, ki so bilo tam konfinirani, so se povezali v mrežo »otokov konfi- nacij«. Pobudo zanjo je dalo vsedr- žavno združenje političnih prega- njancev antifašistov (ANPPIA), ki se nadeja, da bi se otoki povezali med sabo in promovirali svojo zgo- dovino v času fašizma. Turisti, ki poleti obiščejo otoke, namreč sploh ne vedo, da so tam med fašizmom prisilno prebivali protifašisti.

V mrežo so pristopili Ustica, Ventotene in Santo Stefano, Ponza, Lipari ter Tremitski otoki. Predsta- vitev te zanimive in hvalevredne

pobude je v senatu gostila pod- predsednica zgornjega doma parla- menta Anna Rossomando iz vrst Demokratske stranke. Predstavitev je vodil predsednik ANPPIA Spar- tacco Geppetti, namene in cilje po- bude pa je predstavil zgodovinar Claudio Natoli.

V senatu so predvajali krajši vi- deoposnetek o težkih življenjskih razmerah konfinirancev. Ome- nili so tudi slovenske in hrvaške protifašiste, ki so morali prisilno zapustiti svoje domove in dru- žine le zato, »ker so ljubili svojo domovino in svoj jezik«. To so bili »trmasti sciavi, ki so si zas- lužili kazen«, je o njih pisalo v

policijskih kartotekah fašistične diktature, je bilo slišati na rimski predstavitvi.

Na vseh otokih, ki so se pridružili pobudi, so bili internirani tudi Slo- venci in Slovenke. Koliko jih je bilo natančno, ni znano, gotovo pa zelo veliko v času od zmagoslavja fašiz- ma v letih po prvi svetovni vojni in vse do kapitulacije Italije. Mnogi Slovenci so se v konfinaciji družili z vidnimi italijanskimi protifašisti, kot sta bila nekdanji predsednik repu- blike Sandro Pertini in predsednik ustavodajne skupščine Umberto Terracini.

Sandor Tence, Primorski dnevnik

Narodni heroj Jože Srebrnič

■ DOGODKI

Občni zbor Skupnosti internirancev Dachau

Na rednem letnem občnem zboru so se konec leta zbrali člani Skup- nosti internirancev Dachau (SID), ki je eden najbolj aktivnih taboriščnih odborov pri ZZB za vrednote NOB Slovenije. Izmed nekdanjih interni- rancev se je srečanja tokrat udeležil le Venčeslav Košir iz Ljubljane, kar je glede na visoko starost nekdanjih

Venčeslav Košir

taboriščnikov razumljivo. Jedro od- bora pa danes sestavljajo druga, tretja in celo četrta generacija po- tomcev taboriščnikov iz Dachaua.

V uvodu so se seznanili s poroči- lom dr. Andreja Uleta, slovenskega predstavnika v Mednarodnem taboriščnem odboru. Poudaril je, da smo v letu 2023 zaznamovali 90. obletnico ustanovitve koncen- tracijskega taborišča Dachau, ki je bilo prvi večji objekt nacističnega režima za nemške politične zapor- nike, zatem pa je postalo prvo učinkovito delovno in uničevalno taborišče v takratnem tretjem rajhu. V njem so bili pretežno zaprti moški, med njimi tudi mnogi našega rodu, po vojni so našli 2907 prežive- lih Slovencev. Kot je poudaril Ule, je bilo na srečanju ob jubileju naj- več govora o ohranjanju muzejske- ga gradiva in vzdrževanju muzeja. Povedal je, da slovenski SID velja v mednarodni skupnosti za enega najbolj dejavnih odborov. Predsednica SID Vesna Dobre je

Udeleženci občnega zбора

v svojem poročilu izrazila zado- voljstvo, da je skupnosti tudi v letu 2023 uspelo izdati Dachauski poro- čevalec, s čimer nadaljujejo tradicijo izdavanja tega glasila, ki je nastajalo spomladi leta 1945, ko je bilo taborišče že osvobodeno, slovenski taboriščniki pa so ob čakanju na vrnitev ustvarjali svoje glasilo. Čla- ni SID so tudi v minulemu letu obi- skali taborišče Dachau, posamezni člani pa so se udeležili tudi kome- moracije ob obletnici osvobodi-

tve koncentracijskega taborišča na Rabu in številnih drugih spomin- skih srečanj.

Gostja tokratnega srečanja je bila dr. Anica Mikuš Kos, znana huma- nitarka in predsednica Slovenske filantropije. Govorila je predvsem o aktualnih razmerah in otrocih kot najbolj tragičnih žrtvah vojaških spopadov. Posebna gosta pa sta bila v Sloveniji živeča Palestinca.

Jožica Hribar

IZJAVA ZA JAVNOST

Opozorilo Koordinacije domoljubnih in veteranskih organizacij Slovenije (KoDVOS)

Nesprejemljivo razraščanje sovražnega govora

KoDVOS ostro obsoja vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti, razpihovanje sovražstva in nestrpnosti ter spodbujanje k nasilju in vojni. Pridružujemo se izrazom ogorčenja nad vedenjem in izrečenimi besedami novinarju Avdu Avdiću. Nesprejemljiva je toleranca do izjav posameznikov kakor tudi funkcionarjev, ki so žaljive, izražajo nestrpnost ali, kot nedavno izrečena, celo nagovarjajo ljudi k oboroževanju.

KoDVOS poziva pristojne organe k ukrepanju in vlado h konkretnijšim korakom, namenjenim preprečevanju vse pogostejšega pojavljanja sovražnega govora in drugih oblik nasilja v zasebnem, družbenem in političnem življenju kot tudi na spletu oziroma v drugih oblikah sporočanja vsebin.

Čeprav v evropskem prostoru ni enotne definicije izraza »sovražni govor«, v Evropi obstaja konsenz, da svoboda govora ni absolutna, temveč je zamejena s človekovim dostojanstvom in načelom javnega reda in miru. O tem pričajo številne mednarodne konvencije, ki urejajo različne pravice. Izraz »sovražni govor« je večkrat omenjen v dokumentih Sveta Evrope. Odbor ministrov je že v letu 1997 poudaril odgovornost državnih in drugih organov, javnih organizacij in funkcionarjev, da se vzdržijo izjav, ki bi lahko razumljene kot sovraž-

ni govor, poudaril je tudi dolžnost držav pri preprečevanju sovražnega govora, ki se nanašajo na kaznovanje kršiteljev ter na zagotavljanje ustreznega pravnega varstva žrtev sovražnega govora.

Na podlagi skromne sodne prakse bi lahko sklepali, da je v Sloveniji sovražnega govora malo, vendar hiter pogled na spletna omrežja kaže drugače, zlasti so številni izbruhi nestrpnosti do določenih ranljivih skupin ljudi.

V KoDVOS pozdravljamo svobodo govora in sprejemamo ostro ter provokativno izražanje, če je namenjeno iskanju resnice o temi, ki je pomembna za javnost, če pa je namenjena spodbujanju sovražstva, nasilja ali nestrpnosti do določene skupine ljudi, jo je treba omejiti oziroma sankcionirati.

Koordinacija domoljubnih in veteranskih organizacij Slovenije

Zveza društev General Maister, Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij TIGR Primorske, Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, Zveza društev vojnih invalidov Slovenije, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Zveza slovenskih častnikov, Zveza policijskih veteranskih društev Sever, Zveza društev in klubov MORIS, Zveza društev civilnih invalidov vojn Slovenije

Sovražni govor vodi k ogrožanju demokratične družbene ureditve in kršenju človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Zato v KoDVOS pristojne organe in stroko pozivamo, da upoštevajoč razmere sedanjega (in prihodnjega) časa, opravi ponoven premislek, ali ni novela kazenskega zakonika KZ-1B (2011) preveč liberalno uredila problematike sovražnega govora ter v večji meri zaščitila storilca na škodo žrtve in podcenila nevarnosti sovražnega govora. Menimo, da je temu pritrčila tudi odločitev Vrhovnega sodišča RS iz leta 2019, »da je iz zakonskega besedila razvidno, da mora biti podana zgolj potencialna in ne konkretna možnost ogrožanja javnega reda in miru«, da se »ne zahteva, da bi do neposredne ogrožitve dejansko tudi prišlo, ampak zadošča, da je dejanje po vsebini, naravi, kraju in drugih okoliščinah, v katerih je bilo storjeno, sposobno povzročiti konkretno dejavnost, ki se kaže v ogrožitvi oziroma motenju javnega reda in miru«. Ali bo temu tožilska in sodna praksa sledila, bo vidno v prihodnjih letih.

Marijan Križman,
predsednik ZZB NOB Slovenije
in predsedujoči KoDVOS v letu
2023

Ljubljana, 6. december 2023

Dr. Martin Premk

Zmedeni časi

Živimo v čudnih in zmedenih časih. Prepovedani so nam vsi ruski mediji, če pa kdo napiše, da tudi pri nas obstajajo mehanizmi cenzure, ga predstavniki »četrte veje oblasti« obtožijo groženj in pritiskov. Ruski mediji so nam prepovedani, ker na vzhodu poteka vojna, ki bi jo v učbenikih starejšega datuma verjetno imenovali »imperialistična vojna«. Tudi ko je treba blatiti naš narodnoosvobodilni boj, pogosto naletimo na očitke, da je bila Osvobodilna fronta pravzaprav »protiimperialistična fronta«.

Zgodovinske raziskave so dokazale, da se je ime Osvobodilna fronta uporabljalo od vsega začetka. A kaj je sploh narobe z imenom protiimperialistična? Če se natančno ozremo v dvajseto stoletje, dobimo jasnejšo sliko, da so bili protiimperializmi skok naprej za človeštvo. Tudi v času druge svetovne vojne so bile vse vodilne države, ki nam jih danes predstavljajo kot »zahodne demokracije«, dejansko tiranski kolonialni imperiji. Velika Britanija je s trdo roko vladala skoraj polovici sveta, Francija pretežnemu delu prestalega sveta, Združene države Amerike pa so s svojo napol kolonialno politiko obvladovale obe Ameriki in se širile na območje Tihega oceana. Njihova vladavina nad svetom je temeljila na surovi vojaški sili, ki je prezirala vse druge narode in njihove pravice. Resda so imeli v teh državah večstrankarstvo in volilno pravico (v Franciji samo moški), vendar to še ne pomeni, da so lahko ljudje v teh »demokracijah« svobodno odločali o svoji prihodnosti. Že zlasti niso imeli prav nobenih pravic prebivalci njihovih podjarmljenih kolonij. Oblast je bila v teh državah v rokah bogataških izbrancev, ki so odločali o vsem. Osvajalne težnje imperialističnih držav, ki so temeljile na vojaški moči, so svet pahnilo tudi v prvo svetovno vojno. V njej je samo zaradi osvajalnih teženj kolonialnih držav in »potreb finančnih trgov«, kot se reče danes, umrlo na milijone ljudi. Prav vse njihove smrti so bile popolnoma nepotrebne in popolnoma zaman.

Okrutnost imperialistične vladavine smo ob koncu prve svetovne vojne okusili tudi Slovenci, ko so nam vodilne kolonialne države odvzele tretjino ozemlja, ne meč se za to, kakšno usodo bo to prineslo našim ljudem. Zaman so bili boji ob reki Soči, kjer je avstrijsko poveljstvo najraje gnalo v smrt prav polke slovenskih vojakov, ker se je branila slovenska zemlja. Po prvi svetovni vojni se je večina Slovencev znašla v Kraljevini SHS oziroma Jugoslaviji, ki nam jo danes želijo predstaviti kot »demokratično« državo ne glede na to, da so bile tam dovoljene samo določene stranke, da je kralj Aleksander vpeljal diktaturo, da ženske v Jugoslaviji sploh niso imele volilne pravice. Tu lahko tistim, ki nas prepričujejo, da so ženske v muslimanskem svetu zatirane, mimogrede pojasnimo, da so ženske prej dobile volilno pravico v muslimanski Turčiji kakor pa v katoliški Sloveniji in še marsikateri drugi katoliški državi. Kraljevina Jugoslavija je poleg političnega zatiranja temeljila na gospodarskem izkoriščanju ljudi, predvsem kmetov in delavcev, ter narodni neenakopravnosti.

Ko so se Slovence med drugo svetovno vojno, ki so jo začeli nemški, italijanski in japonski imperializem, pomešani z nacifašističnimi ideologijami, uprli okupatorju, so z narodnoosvobodilnim bojem dejansko začeli tudi protiimperialistični boj. Odšli so tudi v boj za osvoboditev Primorske, ki nam jo je iztrgal prav imperializem. Še sredi vojne je bila razglašena priključitev Primorske, napetosti glede zahodne meje pa so se nadaljevale tudi po vojni. Čeprav so partizani v boju proti okupatorju vojaško sodelovali z vodilnima svetovnim imperijama, Veliko Britanijo in ZDA, so se dobro zavedali, da bodo po koncu vojne te države nadaljevali svojo imperialistično politiko. Zato ni prav nič čudna partizanska nezaupljivost, predvsem do Velike Britanije, takrat vodilne kolonialne velesile in »svetovnega policista«.

Danes se nerado omenja, da je bila druga svetovna vojna tudi nadaljevanje imperialističnih spopadov iz prve svetovne vojne ter da so se »zahodne demokracije« bojevale zgolj zaradi svojih imperialističnih interesov in ne zaradi nestrinjanja z nacifašistično ideologijo. In tudi po drugi svetovni vojni je fašizem še kar nekaj časa vladal v Španiji. Tudi danes redko zasledimo kako nasprotovanje obujanju nacizma in kolaborantstva v državi, ki je v vojni z Rusijo. Dejansko so časi zmedeni in čudni, če se zavemo, da pravijo, da so tako sodobna Evropa kot Združeni narodi nastali na temeljih protifašističnega boja, hkrati pa se dovoljuje obujanje nacizma in fašizma. O imperializmu pa ni več zaslediti veliko besed.

Zgodovinske raziskave so dokazale, da se je ime Osvobodilna fronta uporabljalo od vsega začetka. A kaj je sploh narobe z imenom protiimperialistična?

DOGODKI Pokljuka

Podpis listine sodelovanja

Predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman se je 10. novembra v Športnem centru Triglav na Pokljuki udeležil slovesnega podpisa listine Letnega načrta sodelovanja Zveze s Slovensko vojsko za leto 2024. Listino sta podpisala generalmajor Roman Urbančič, poveljnik sil Slovenske vojske, in predsednik zveze Marijan Križman.

Gre za pomembno sodelovanje Gardne enote, Orkestra in drugih enot Slovenske vojske na dogodkih naše organizacije, ki so bili predhodno usklajeni z vojsko. Vzajemno

sodelovanje naše zveze s Slovensko vojsko je koristno pri izpolnjevanju našega poslanstva in nalog ter pomoč pri promociji vojaškega poklica in izpolnjevanju poslanstva in nalog Slovenske vojske.

Civilno-vojaško sodelovanje so tudi dejavnosti, ki podpirajo razvoj dobrih odnosov med poveljniki, domačo skupnostjo in civilnim prebivalstvom na območju, na katerem delujejo enote Slovenske vojske.

Špela Klančar Stavanja

Ob Kolpi

*Fantje, kam bi zdaj hodili?
Zunaj sneg je, mraz.
V peči bomo naložili,
zbrala se bo vas.*

*Ej dekle, res burja brije,
sneg je do kolen,
a poglej, kak mesec sije
onkraj sivih sten.*

*In čez Kolpo so veslali,
in zapeli v noč:
ko preženemo drhali
z naših polj nekoč,*

*ko bo konec tega boja,
pridemo spet v vas,
in tedaj boš čisto moja,
in ves tvoj bom jaz.*

(1944)

Matej Bor

Vir: Boris Paternu (iz. in ur.): Slovensko pesništvo upora, druga knjiga. Novo mesto: Dolenjska založba, 1995, str. 300.

DOGODKI Izola

Moje srečanje s TIGR

V organizaciji Društva TIGR Primorske, Enota slovenska Istra, je bil 18. oktobra v sejni dvorani Občinskega sveta Izola pogovor z Dušanom Puhom iz Portoroža, ki ga je povezoval Mitja Klavara. Udeležence, večinoma člane društva, je pozdravila vodja Enote slovenska Istra Jadranka Šturm.

Dušan Puh se je rodil 30. novembra 1922 v Velikih Laščah. Končal je študij prava, bil je sodnik okrajnega in okrožnega sodišča ter uspešen odvetnik. Vse življenje je družbeno dejaven in pobudnik civilnodružbenih gibanj v domačem okolju. Njegovo delo in življenje zaznamujejo vrednote narodnoosvobodilnega boja, zavezanost skupnosti, ekologiji in boju za človeka dostojno

življenje. Je dober poznavalec dogajanja v preteklosti, kljub visoki starosti pa spremlja tudi dogajanje doma in v svetu. V času, ko so si tuji prisvajali dele Jugoslavije, se je pridružil partizanskim enotam in postal politikomisar.

TIGR (Trst, Istra, Gorica, Reka) je bil revolucionarna ilegalna organizacija slovenskih in hrvaških domoljubov, nacionalistov in predvsem protifašistov. Deloval je na slovenskem in hrvaškem etničnem ozemlju, ki je bilo po Rapalski pogodbi priključeno Italiji. Veliko članov te organizacije je bilo povezanih z jugoslovansko, posamezniki pa tudi z britansko obveščevalno službo. Tigrovi so bili tudi vojaško usposobljeni. Organizacija je imela

sporazum s Komunistično partijo Italije. TIGR pri svojem boju ni izbiral sredstev: napadal je fašistične ustanove, patrolje in izvajal sabotaže. Dobival je tudi pomoč izseljenih Primorcev iz Jugoslavije, uradna jugoslovanska oblast je po sprejemu Obznane pripadnike TIGR-a celo preganjala, zapirala in predajala italijanskim oblastem.

Primorski Slovenci so se morali že pred prvo svetovno vojno začeti upirati skrajnemu italijanskemu nacionalizmu in iredentizmu. Prvi spopadi z italijanskimi okupacijskimi enotami so bili že leta 1919 (Ostrožno Brdo, Osp). Začelo se je tako, da se je leta 1927, ki velja za leto ustanovitve organizacije TIGR, sešlo šest primorskih fantov, ki so

sestavili načrt boja proti fašizmu. Leta 1941 je italijanska oblast prišla devet članov organizacije in jih pet ustrelila!

V pogovoru z Dušanom Puhom je bilo postavljenih tudi nekaj vprašanj, na primer vprašanje, ali je bil TIGR po vojni moteč za komuniste. So desničarske sile Italije poklon slovenskega predsednika Boruta Pahorja in italijanskega predsednika Sergia Mattarelle v Bazovici izkoristile za svojo trditev, da je Slovenija priznala zločin metanja Italijanov v jame (fojbe) samo zato, ker so bili Italijani? Zakaj Italija še danes trdi, da je bil TIGR teroristična organizacija?

Franc Krajnc, Slovenski utrip

DOGODKI Pohod po Idrijskih Krnicah

Ob dnevu mrtvih in dnevu suverenosti

Člani Območnega združenja borcev za vrednote NOB Idrija - Cerklje in Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Idrija - Cerklje smo 29. oktobra v sodelovanju z nekaterimi krajanji pripravili pohod po Idrijskih Krnicah.

Obisk tega izredno lepega predela idrijske občine smo vsebinsko povezali s praznikom, ki sta aktualna v teh dneh – dnevom spomina na mrtve in dnevom suverenosti. Kljub neobetavni vremenski napovedi se je dvajset pohodnikov od lovske kočice Lovskega društva Jelenk odpravilo na dobrih 12 kilometrov dolgo krožno pot.

Najprej smo se po Idrijsko-cerkljanski planinski poti povzpeli na vrh Jelenka. Ob vrtači pod vrhom smo se pri spominski plošči spomnili članov družine Močnik, ki so jih na tem mestu 25. marca 1945 ustrelili Nemci in domobranci. Pot smo nadaljevali po območju, kjer so še vidni ostanki objektov in topniških položajev iz časov pred

Začetek pohoda po Idrijskih Krnicah

začetkom druge svetovne vojne. Takrat je bil Jelenk za italijansko vojsko pomembna točka v obrambi rapalske meje.

Po severnem pobočju planote smo se nato spustili do domačije pri Rjavcu. Tam so Nemci po spodletelem napadu na okrevališče št. 2 SVPB Pavla v Peklu 15. julija 1944 zverinsko umorili pet domačinov in zajeto bolničarko. Pričanje o tem zločinu smo slišali od Janeza Kende na sosednji domačiji Pri Hladniku. Kot petletni otrok je videl posmrtno ostanke žrtev pri Rjavcu, pa tudi dveh partizanov, ki so jih bili

Nemci nekaj dni prej po mučenju obglavili na domačiji pri Sedeju.

Zatem smo se napotili proti prazni hiši v Peklu. Zanimalo nas je, kje je bilo okrevališče in kakšen je kraj, ki je dobil tako ime. Seznanili smo se z zgodovino okrevališča, njegovo povezavo z matično bolnišnico Pavlo v Trnovskem gozdu in z dogajanjem ob napadu.

Povzpeli smo se nazaj na gozdno cesto in nadaljevali nad Peklom proti domačiji na Rupci. Ob spominski plošči smo se poklonili spomenu na Pavleta Tušarja – Grapenskega, ki je s svojo smrtjo rešil življenje pre-

bivalcev okrevališča. Ko jih je hitel opozoriti na nevarnost, so bližajoči se Nemci nanj streljali in s tem nase opozorili ranjence, da so se zato pravočasno umaknili. Pred Rupco smo se ustavili še pri preprostemu križu, ki stoji na mestu, kjer so Nemci v zadnji ofenzivi konec marca 1945 postrelili šest od enajstih ranjencev iz okrevališča, ki so jih bili zajeli pod Jagrščami. Po napadu v Peklu je namreč okrevališče nadaljevalo delo v tej vasi in njeni okolici.

Spomenik na križišču v Rajdi nas je spet opomnil na delovanje partizanske sanitete v teh krajih; najprej na sanitetno postajo št. 2 pod domačijo na Hribu iz začetka leta 1943 in na okrevališče št. 2 bolnišnice Pavla. Na tem mestu pa smo vstopili tudi na območje, kjer so se med osamosvojitveno vojno od 4. do 20. julija leta 1991 zadrževale enote teritorialne obrambe občine Idrija v pripravljenosti, da bi bojno delovale v primeru prodora nasprotnika na to ozemlje. Na srečo se je vojna hitro iztekla in

tako lahko zdaj obujamo le lepe spomine na obdobje, ki smo ga sicer preživeli v negotovosti in napetosti, vendar tudi v tovariškem razpoloženju in prijaznih odnosih z domačini.

Ustavili smo se še pri spomeniku pri Sedeju na kraju, kjer so Nemci 11. junija 1944 po večurnem mučenju obglavili dva ujeta partizana iz Vojkove brigade. O tem zločinu so ohranjene fotografije v muzeju in številnih knjigah. Za zadnji del poti do lovske kočice smo izbrali bližnjico mimo domačije na Griču, tudi mimo vedno bolj znane Hiške na Griču in nekdanjih italijanskih utrd, ki so zdaj preurejene in uporabljene kot del turistične ponudbe.

V lovske kočice so nas prijatelji lovci in veterani pričakali s toplim zavetjem in okrepčilom, za kar se jim najlepše zahvaljujemo. Pozdravit nas je prišel tudi predsednik krajevne skupnosti. Tako smo lahko še nekaj časa ostali ob prijetnem druženju. Osrednji del tega je bil nagovor nekdanjega predsednika in še zdaj enega najbolj aktivnih članov Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo, Marijana Platišeta, tudi častnega občana občine Cerklje.

DOGODKI Golo pri Ljubljani

80. obletnica ustanovitve Ljubljanske brigade

Društvo Odmev Mokrca je v septembru na Golem pripravilo že tradicionalno srečanje *Mi pa nismo se uklonili*, ki je bilo letos še posebej slovesno. Praznovali smo 80. obletnico ustanovitve 10. slovenske narodnoosvobodilne udarne brigade, Ljubljanske, ki je bila na Golem ustanovljena 11. septembra 1943. Pred prireditvijo smo položili cvetje pred spominsko tablo na Pangerčevi hiši, ki nas spominja na ta dogodek. Veseli smo, da so se nam ob ohranjanju spomina na dogodek med drugo svetovno vojno, ki so pomembno sooblikovali naš narod, pridružili predsednik društva Odmev Mokrca Jurij Kogej, minister za obrambo Marjan Šarec, župan občine Ig Zlatko Usenik, župan mestne občine Ljubljana Zoran Jankovič in predsednica mestnega odbora ZZB za vrednote NOB Julijana Žibert.

Vasi pod Mokrcem, Škrilje, Golo, Visoko, Zapotok, so med drugo svetovno vojno dihale z uporniškim gibanjem. Samo na območju

Krma in Mokrcra je bilo požganih 25 vasi, izseljenih 1702 vaščanov, ustreljenih 165 talcev in v taborišča interniranih 986 prebivalcev. Kljub temu ali pa morda prav zaradi tega se niso uklonili. Tudi ko so okupatorji vanje usmerili puškine cevi, so stali ponosno in nepremično z visoko dvignjeno glavo.

Ljubljanska brigada se je oblikovala po kapitulaciji Italije, saj se je bilo takrat nekaj dni mogoče prebiti mimo bodeče žice, ki je obdajala Ljubljano. Ljubljanci so to množično izkoristili, da bi se pridružili partizanom. V treh dneh je Ljubljano zapustilo okoli 7000 moških in žensk. Številni med njimi so se namenili na Golo, od tam pa so jih potem usmerili globlje na osvobojeno ozemlje. Ljubljanska brigada je bila vključena v boje 18. divizije na Dolenjskem, Notranjskem in tudi v Gorskemu Kotarju ter je za svoje bojevalne dobila naziv »udar-na«. Sodelovala je tudi v zaključnih bojih za osvoboditev osrednje Slo-

venije in njenega glavnega mesta 9. maja 1945. Ob koncu svoje bojne poti je pod vodstvom takratnega političnega komisarja brigade, Ljubljancina Marka Vrhunca, vkorakala v Ljubljano.

Danes je naša domovina svobodna. Za to svobodo in lepšo prihodnost slovenskega naroda so se borili partizani in partizanke, za to so darovali svojo prihodnost in svoje življenje. Postavili pa so tudi temelje demokratičnemu vodenju države, saj so leta 1943 v okviru zbora poslancev slovenskega naroda, ki je potekal pod geslom »Narod si bo pisal sodbo sam«, organizirali tudi prve volitve, na katerih so imeli volilno pravico tako moški kakor ženske. Po Ivanu Cankarju, ki je zapisal te slavne besede, pa se je imenovala tudi ena izmed slovenskih narodnoosvobodilnih udarnih brigad.

Da je slovesna prireditev zvenela udarno in slavnostno, se zahvaljujemo vsem nastopajočim za njihov umetniški prispevek: Orkestru

Slovenske vojske; Partizanskemu pevskeemu zboru, ki ga je spremljal Branko Sladič na harmoniki in vodil Jakob Barbo; ženskemu pevskeemu zboru Žene dveh vasi, violinistki Luciji Ani Dragaš, Darku Nikolovskemu, domačemu recitatorju Maticu Virantu in povezoval-

ki prireditve in scenaristki Mojci Poredoš.

Slovesna prireditev pa je bila tudi priložnost za podelitev bronastih plaket vsem, ki so dolga leta sodelovali pri delovanju društva.

Društvo Odmev Mokrca

■ DOGODKI Na pomolu Audace

Skupni trenutek v Trstu

Včasih lahko tišina pove več kot katera koli beseda. S to mislijo se je razšla množica, ki se je v začetku novembra zbrala na tržaškem pomolu Audace. Tudi v Italiji kot marsikje po svetu je izbruh novega konflikta na Bližnjem vzhodu močno razburil duhove. Ponovno so se pojavila globoka razhajanja, ki smo jim bili večkrat priča v zadnjih letih vsakič, ko se je družba znašla pred novim, ne povsem dojemljivim in razumljivim položajem. Izraelsko bombardiranje Gaze in pred tem Hamasov teroristični napad sta zadnja dva člena dolge kronološke verige zločinov, ki so v zadnjih desetletjih zaznamovali območje Svete dežele in večkrat pripeljejo tudi posameznika do tega, da tako močno zagovarja pravice enih, da pozabi na druge. Žrtev vojne postane tako tudi dialog med nami.

Zato so dogodki 5. novembra v Trstu tako svetla izjema. Velika množica vernikov različnih veroizpovedi in nevernikov se je na pomolu zbrala na povabilo treh simbolno izredno pomembnih figur. Prvo pobudo je dal predsednik tržaške islamske skupnosti Omar Akram, pridružil se mu je katoliški škof Enrico Trevisi, njima pa še rabin Eliahu Alexander Meloni. Predstavniki treh velikih monoteističnih veroizpovedi, katerih zgodovine so tako tesno prepletene in se istočasno prepletajo še z drugimi (druge krščanske veroizpovedi so v Trstu zgodovinsko prisotne in so se same prepričano pridružile skupnemu

Množica na tržaškem pomolu Audace

trenutku tišine), so priklicali k sebi svoje vernike in vse ljudi dobre volje, da bi petnajst minut svojega časa posvetili skupni molitvi ali razmišljanju za mir. Tržaški škof je molitev uvedel z branjem skupne izjave, ki jo je izoblikoval skupaj z rabinom in predsednikom islamske skupnosti. Avtor tega prispevka je na prireditve prišel z rahlo zamudo, polovico pomola pa je že pokrivala tiha, umirjena množica. Minilo je le nekaj minut in za mano je že stalo veliko drugih, ki so se namenoma ali pa morda po naključju prav taktar znašli na pomolu in ugotovili, da jim vest narekuje, naj se udeležijo tihega obreda. Za nekaj minut je množica stala v tišini: bil je trenutek velike kolektivne, a istočasno tudi intimne zbranosti: vsak izmed prisotnih je v tistih minutah lahko razmišljal o razlogih, zaradi katerih

tam stoji, predvsem pa o vprašanju, zakaj je tak dogodek sploh potreben.

Končno se je s konca pomola počasi razširil aplavz. A tudi v tem primeru je šlo za umirjeno gesto, s katero je množica sporočila, da se zaveda pomena dogodka in da se na pomolu v toplem sončnem jesenskem jutru dogaja majhna velika stvar. Trem predstavnikom različnih veroizpovedi, ki so dali pobudo za ta dogodek, gre zahvala vernikov in nevernikov, kot je tudi podpisani. Bili smo priča dogodku in ga hkrati sooblikovali, kakršnih je odločno premalo na tem našem konfliktnem, bolnem, zagrenjenem svetu, kjer sta nasilje in sovraštvo prevečkrat edina odgovora na katero koli težavo.

Stefan Čok

■ DOGODKI 29. november 1943

V Jajcu 80. obletnica II. zasedanja Avnoja

Polaganje venca – delegacija ZB NOB Ljubljana, KO Zadobrova - Sneberje

Polaganje venca – delegacija borčevskih organizacij iz nekdanje Jugoslavije

80 let je letos minilo od drugega zasedanja Avnoja, ki je bilo 29. novembra 1943 v Jajcu v Bosni. Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije je bil ustanovljen leto prej, na prvem zasedanju v Bihaču 26. novembra 1942.

Vsako leto se v Jajcu zberejo ljudje iz vseh nekdanjih republik, ki jim Avnoj nekaj pomeni. Na počastitvi 80. obletnice 26. novembra jih je bilo veliko. Naša KO ZB za vrednote NOB Zadobrova - Sneberje je predstavljala ZB za vrednote NOB Ljubljana in je v njenem imenu položila venec k spomeniku borcem in osvoboditeljem Jajca. Z nami sta bila kot predstavnika ZB NOB Slovenije člana predsedstva Marjan Šiftar in dr. Martin Premk ter sta skupaj s predstavniki borčevskih organizacij iz nekdanjih republik položila venec k spomeniku. Na praznini pri muzeju Avnoja je v pozdrav iz Slovenije govoril dr. Premk. Z nami

je bil tudi recitator Janez Rus, ki je povedal Prešernovo Zdravljico.

Kljub hladnemu zimskemu vremenu je bilo razpoloženje dobro in tovariško, čeprav nekoliko skaljeno, ker so v sosednjem Mrkonjić Gradu, ki spada pod Republiko Srbsko, dan prej prepovedali praznovanje dneva državnosti. Ta praznik v Federaciji BiH praznujejo v spomin na 25. november 1943, ko je na prvem zasedanju ZAVNO BiH sprejel sklepe o suverenosti Bosne in Hercegovine kot enakopravne republike v federativni Jugoslaviji po drugi svetovni vojni.

Obiskali smo še Mostar in tamkajšnjo organizacijo SABNOR BiH. Že v Jajcu, še več pa v Mostarju smo izvedeli o razmerah, v katerih poskušajo ohranjati tradicijo narodnoosvobodilnega boja v Bosni. Ne samo da so tudi tam prisotne težnje po spreminjanju zgodovine narodnoosvobodilnega boja, razdelje-

nost med narodi, ki tam živijo, je še vedno globoka. Kljub trenutnemu miru ni pravega sožitja. V Mostarju so nam povedali, da imajo podvojen šole, kulturne ustanove, gospodarstvo je opešalo, v središču mesta so še vedno ruševine iz vojne v 90. letih. Ni jim lahko in vsak obisk, kot je bil naš, jim je v podporo in spodbudo.

Položili smo venec k spomeniku v drugi svetovni vojni padlim Mostarčanom. Spomenik je delo arhitekta Bogdana Bogdanovića in je prav poseben v tem, da ne po udarja nobene ideologije, ampak poskuša pokazati, da gre za nekakšno kozmično točko, ko naj se spoštuje spomin na mrtve. Žal je bil spomenik zanemarjen in poškodovan, zdaj pa je vsaj delno urejen in zavarovan kot spomenik državnega pomena.

Miloš Peternel, foto: Peter Sinčič

KOLUMNA

Jože Pogljajen

Logarjev gambit

Institut za raziskovanje trga in medijev Mediana je tudi v decembrski javnomnenjski anketi za časopis Delo izmeril, da na zadnjih volitvah prepričljivo zmagoviti stranki Gibanje Svoboda zaupa samo še 13 odstotkov vprašanih. Zlasti z desnega političnega pola je zato slišati vse bolj glasne zahteve, naj Golob odstopi kot predsednik vlade, vendar je po besedah direktorice Mediane Janje Božič Marolt na drugi strani prav toliko ljudi, ki menijo, naj vlada še naprej.

Golob je na te pozive po odstopu že pred časom samozavestno odgovoril, da tega filma opozicija ne bo videla. Potemtakem tudi morebitnih predčasnih volitev ne bo. Tudi po izstopu poslanke Mojce Pašek Šetinc iz poslanske skupine Gibanja Svoboda koalicija ostaja v prepričljivi številčni premoči 52 poslanskih sedežev proti 35 v parlamentu. Nekatere Golobove poteze sicer sprožajo neodobravanje, vendar ni videti, da bi poslanci koalicije zaradi tega kazali kakšne namene prestopati v nasprotni tabor. V največji politični zgodovini se je to že večkrat dogajalo. Janša se je tako že po volitvah leta 2004 na oblast zavihel s pomočjo glasov poslancev Erjavčevega Desusa. Vajo je ponovil še dvakrat, leta 2012 in 2020, le da so se desusovcem v nenačelnih koalicijah pridružili poslanci SMC pod taktirko ministra Počivavška in Jelinčičevih nacionalistov. Vsi so končali na smetišču zgodovine.

Vprašanje torej je, kakšno razmerje politične moči bodo prinesle redne volitve spomladi leta 2025. Že zdaj je jasno, da Golobovo gibanje ne more računati na ponovitev zmage na lanskih volitvah. Vse drugo je še uganka. Če bi bile volitve zdaj, bi po anketi Mediane Gibanje Svoboda dobilo le skromnih 13 odstotkov glasov, SD osem odstotkov in Levica pet odstotkov. Na drugi strani so SDS namerili 21 in NSi pet odstotkov glasov, kar pomeni, da se nad Golobom razočarani volivci ne mislijo seliti v druge stranke, še najmanj v SDS. Sodeč po Medianini anketi bi jih na dan volitev največ ostalo doma. Na volitvah, ki bi se jih udeležilo okrog 60 odstotkov volivcev, bi – kot na veliko razglašala šefica Mediane Božič Maroltova – relativni zmagovalci volitev postal Janša. Toda če takole čez palec te odstotke preračunamo v poslanske mandate, bi levi pol pristal pri približno 44 glasovih v parlamentu in enako tudi desnica. Odločal bi glas ali dva, razen če v volilno tekmo ne vstopijo za zdaj

še neobstoječe stranke. Na levi jih poleg morda Piratov ni videti, na desni so na tapeti kar tri: poslanka SDS Anžeta Logarja Platforma sodelovanja, nekdanjega poslanca SDS Ruparja upokojenski 1. oktober ter nekje v ozadju tudi Jelinčičevi nacionalisti.

Z zaostrovanjem migrantske krize se tudi Jelinčiču kaže nekaj možnosti, da se znova prebije v parlament, česar prebrisani politični kameleon zagotovo ni prezrl. Uspeha iz leta 1992, ko je SNS dobil 10 odstotkov glasov, ne more ponoviti. A tudi od štiri do pet poslancev bi bilo kar dovolj za politične kupčije pod mizo z njihovimi glasovi. Nekaj podobnega ni čisto nedosegljivo tudi Ruparju s stranko jeznih upokojencev. Na njegove mitinge jih sicer prihaja le od pet do deset tisoč, za preboj v parlament pa bi jih moral – ob

Če je Jelinčičev interes tako ali drugače unovčiti morebitne poslanske glasove, Ruparjev pa v Janševi senci, recimo, »zrihtati« višje pokojnine, so Logarjevi cilji precej megleni.

60-odstotni volilni udeležbi – na volišča pripeljati vsaj 40.000.

Če je Jelinčičev interes tako ali drugače unovčiti morebitne poslanske glasove, Ruparjev pa v Janševi senci, recimo, »zrihtati« višje pokojnine, so Logarjevi cilji precej megleni. Stavil naj bi na sodelovanje, kar je v naši politiki že večkrat preizkušena formula za pihanje na dušo volivcem. Res je, da je temu potencialnemu dezerterju iz Janševih falange s to pozo uspelo splezati na sam vrh lestvice popularnih politikov, toda za soliden uspeh na volitvah bi potreboval kar nekaj divizij volivcev. Bodo ti nagradili človeka, za katerega ne vedo, ali vse to počne v dogovoru z Janšo ali gre za njegovo solo akcijo? Upoštevaj, da Logar v samem vrhu SDS tabori že desetletja, napeljuje na sklep, da sta z vodjo SDS že takoj po lanskem volilnem porazu zasnovala operacijo »dodatni glasovi sodelovanja«. Te pa jim lahko zagotovi le nova sestrška stranka na desnici.

Cilj naj bi bil razmerje med levimi in desnimi – tako kot ponekod v Evropi – po volitvah obrniti v korist desnih. A vse skupaj ni tako preprosto. Najprej Logar ni nov obetaven obraz. Je obraz stranke SDS. Koga razen volivcev SDS torej lahko ta obraz prepriča? Anketne jasno razkrivajo, da razočarani Golobovih volivcev ne. Kdo še ostane? Tisti, ki so do zdaj glasovali za SDS in NSi, se pravi, kolikor bi Logar dobil, toliko bi Janša in Tonin izgubila. Zlasti slednjemu se lahko zgodi, da bi zaradi takšnega političnega kanibalizma NSi že drugič ostala pred vrati parlamenta. In Logarjeva platforma sodelovanja bi se sfizila v račun brez krčmarja.

DOGODKI Geopedijin zemljevid

Popisanih že 7900 partizanskih spomenikov

Smo pri 7900 partizanskih obeležjih na Geopedijinem zemljevidu. V zadnjih dveh mesecih so se pod urejanje spomenikov podpisali Zdenka Primožič in Miloš Kermavnar, Stane Gradišnik, Daniel Divjak, Roman Zupanec, Bor Borovski, Urh Ferlež, zakonca Luštrek, zakonca Hladnik in še kdo, ki naj ne zameri, če sem ga spregledal.

Oktobra sem govoril na občinski proslavi v Žireh ob 80. obletnici umika okupatorja iz kraja. Govor je bil ljudem všeč, Milana Kopača pa je spodbudil, da je pomagal pri vnosu treh partizanskih nagrobnikov in vpisu gesla o žirovskem prvoborcu Viktorju Galičiču na Wikipedijo. Stane Gradišnik se je po

spletu okoliščin dokopal do zbirke starih fotografij partizanskih spomenikov. Nekatere smo prepoznali, za nekatere nepoznane pa prosimo na povezavi: Pogovor: Partizanski spomeniki na Geopediji#Fotografije nepoznanih spomenikov.

V *Svobodni besedi* smo v rubriki Partizanski spomeniki na Geopediji objavili članek o spomenikih XIV. divizije in prispevek Primoža Plahute o spomenikih nanoške bitke. Daljša se seznam partizanskih obhodnic, med skupinami partizanskih obeležij je v načrtu še izpis gasilskih plošč, judovskih spotikavcev, plošč OF, letalskih spomenikov ...

Miran Hladnik

DOGODKI Tomažja vas na Dolenjskem

Obnovljeni spomenik neznanemu borcu

Ko smo oktobra uživali v še zadnjih lepih sončnih dneh, je član Občinske organizacije ZB za vrednote NOB Škocjan Ivo Petančič - Ičo izkoristil lepo vreme in sam obnovil nagrobni spomenik neznanemu borcu Gubčeve brigade, ki je padel novembra 1943. Spomenik neznanemu borcu je leta 1987 postavil OO ZB Novo mesto na pokopališču v Tomažji vasi. Kljub rednemu vzdrževanju spomenika pa je zob časa naredil svoje. Ičo, ki že vrsto let skrbi za ta spomenik, ga je letos v celoti obnovil in zasadil cvetje. Tako je izkazal veliko čast neznanemu borcu in vrednotam narodnoosvobodilnega boja kakor tudi občinski organizaciji Zveze borcev, ki ji je uradno naložena skrb za spomenik.

Janko Škoporc

VABILO

Dolnji Suhor

Občina Metlika, ZB za vrednote NOB Metlika in KO ZB za vrednote NOB Suhor vabijo na spominsko slovesnost ob 80. obletnici odhoda XIV. divizije na Štajersko. Slavnostni govornik na slovesnosti bo Marijan Križman, predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije.

Slovesnost bo 6. januarja 2024 ob 14. uri v Doljem Suhorju pri Metliki. Organiziran bo tudi pohod od Metlike do Suhorja z začetkom ob 10. uri izpred spominskega parka pri Belokranjskem muzeju Metlika. Policijsko veteransko društvo Sever Dolenjske in Bele krajine organizira pohod z začetkom ob 12. uri izpred gasilskega doma v Dolnji Lokvici.

SVOBODNA
BESEDA

www.svobodnabeseda.si

DOGODKI Ajdovščina, Šempeter

Dva partizanska zdravnika

V Ajdovščini so v začetku maja letos predstavili objavo partizanskega dnevnika pisatelja in zdravnika ajdovskega rojaka dr. Danila Lokarja (1892–1989). To besedilo še ni bilo v celoti objavljeno. Za izdajo v knjigi, ki jo je založila in izdala ajdovska Lavričeva knjižnica z vsemi potrebnimi opombami, je besedilo pripravila slavistka in literarna zgodovinarica Ivana Slamič.

Dnevniški zapisi so izjemno pričevanje zdravnika in književnika, ki doživlja partizansko vojno tudi v bližnjem stiku z vodstvom partizanskega boja na Primorskem in ohranja ta stik tudi proti koncu vojne, ko deluje v Beli krajini. Lokar ne zapisuje kot zdravnik zgolj svoje partizanske doživljaje, marveč prevladuje v njih tudi zelo natančno opazovanje pisatelja, ki kljubuje starodavnemu reku, da med voj-

no muze ne mirujejo. Spomine je potrebno prebirati, ne le, da bralec poteši svojo vedoželjnost in spozna tisto manj znano podrobnost,

ki jo morejo zapisati le spomini. V parku splošne bolnišnice v Šempetru pri Gorici pa je 27. oktobra Društvo vojnih invalidov severne Primorske odkrilo spomenik partizanskemu zdravniku in organizatorju zdravstva na Primorskem po drugi svetovni vojni, dr. Francu Marušiču (1901–1965). Njegov doprski kip, delo Boruta Drinovca, je bil postavljen ob že obstoječe spomenike, posvečene dr. Aleksandru Petru Gal, dr. Francu Dergancu, dr. Marjanu Zdravliču in dr. Antoniu Cicarelliju. Ob odkritju spomenika je izšla Marušiču posvečena brošura dr. Lidije Tavčar. Slavnostni govornik na prireditvi je bil primarij dr. Vasja Klavora. Poudaril je vlogo slavljence pri ustvarjanju bolnišničnega zdravljenja in utemeljevanju higienske službe na Primorskem. S. B.

DOGODKI 82. obletnica ustanovitve

Odbor OF za Visoko in Lože

15. septembra 2023, na predvečer 82. obletnice enega najpomembnejših dogodkov v zgodovini našega kraja – ustanovitve Odbora OF za Visoko in Luže, smo na Visokem pri Kranju pri spominskem obeležju ob nekdanjem Zormanovem mlinu (v katerem je 16. septembra 1941 potekal ustanovni sestanek) priredili spominsko slovesnost, s katero smo se spomnili dogajanja pred in med drugo svetovno vojno v naših krajih in se ob tem poklonili spominu na pogumne in narodnozavedne nekdanje sokrajane, aktiviste in borce, padle in umrle v vojni, ki so nam s svojimi odločitvami in dejanji v uporabi proti okupatorjevemu nasilju utrlj pot v čas miru in svobode, v drugačno, lepše življenje v neodvisni in samostojni slovenski državi.

Spominsko slovesnost sta tudi letos pripravila Krajevna organizacija ZB za vrednote NOB in Kulturno-umetniško društvo Valentin Ko-

s svojimi sporočili potrjuje, kako močno in presunljivo aktualno sta med seboj povezani in prepleteni preteklost in sedanost pa tudi kako malo se je človeštvo naučilo iz svoje zgodovine. Zato je predsednik KO ZB za vrednote NOB svoj nagovor udeležencem slovesnosti končal z mislijo, da se je treba spominjati domačih in vseh drugih žrtev ter hudih posledic vojne, »da ne pozabimo, da si moramo v življenju nenehno prizadevati za mir in razumevanje, za prijateljsko sožitje med vsemi ljudmi in narodi na svetu«.

Prireditve ob 82. obletnici ustanovitve Odbora OF za Visoko in Luže, ki je po treh letih »koronskih omejitev« vendarle spet potekala na prostem, ob spomeniku v bližini kraja zgodovinskega dogodka, se je udeležila še večja množica ljudi kot prejšnja leta, med njimi so bili praporščaki in predsedniki ter člani domačega in sosednjih društev ZB

kalj Visoko. V programu (povezoval ga je predsednik KO ZB za vrednote NOB, mag. Rajko Bakovnik) so sodelovali Ljudski pevci »Hiše čez cesto Milje« (ki so ob vodenju zborovodje Staneta Markuna zelo občuteno zapeli venček partizanskih pesmi) in člani kulturno-umetniškega društva Marika Bakovnik, Dragomila Šeško, Sonja Zupančič in Janez Žaler, ki so interpretirali pesmi Anice Wurm - Olip, Lojzeta Wieserja, Franceta Filipiča, Rada Bordona, Fani Okič, Lada Kustra in Karla Destovnika - Kajuha. Večina izbranih literarnih besedil razkriva grozljive podobe življenja in trpljenja v vojnem času, hkrati pa

za vrednote NOB, prišel pa je tudi župan občine Šenčur Ciril Kozjek. Vse to priča, da narodnoosvobodilni boj in udeleženci tega boja, ki so za svoj narod žrtvovali vse (in vse tudi izgubili), nikakor niso pozabljeni (tako kot naš Valentin Kokalj, ki smo mu na letošnji slovesnosti – ob 80. obletnici njegove tragične smrti v koncentracijskem taborišču Gusen, podružnici Mauthausna – posvetili tudi osrednji govor), še več: s svojo plemenito zapuščino nas lahko vodijo in navdihujejo tudi v tem žal zelo težkem in zapletenem sedanjem času, ko se po svetu spet odpirajo nova vojna žarišča. Danijela Bakovnik

PREJELI SMO

Vandalizem na Otočcu

Že v medijih ste bili seznanjeni z vandalizmom nad spominskim obeležjem na Otočcu. Ne razumem, koga to obeležje tako moti, da ga je prebarval v sivo barvo. Verjetno je to dejanje storil nekdo, ki je tudi sam siv. Kako bi bilo videti, če bi storilec tega dejanja prišel na pokopališče k prebarvanemu spomeniku svojih pokojnih? Verjetno ne bi bil zadovoljen. Ker je to del naše zgodovine, menim, da dejstev ne moremo spremeniti. Točno se ve, kdo je bil na čigavi strani. Jaz osebno prihajam iz borčevske družine in spoštujem vrednote narodnoosvobodilnega boja. S spomenika na Otočcu sva s sinom odstranila sivino in ga prebarvala v prvotno stanje. To bom storil, če bo treba, še tisočkrat.

Lojze J., Otočec (26. oktobra)

Skrunjenje spomenikov

Moram napisati vsaj nekaj stavkov v zvezi s skrunjenjem spomenikov. Tudi na našem območju (Novo mesto) smo že bili deležni podobnih ekscesnih dejanj oziroma skrunjenj spomenikov, Res tudi mene zanima, kako bi se ta človek ali pa ti ljudje odzvali, če bi se to zgodilo z njihovim družinskim spomenikom. Verjetno bi noreli od jeze ali pa ne, saj tudi njihovi predniki, ko so pobijali brate in sestre, teh dejanj niso kaj prida obžalovali ali pa se zanje pokesali, ko so po koncu vojne izgubili svoje zaveznike in plačnike za svoja dejanja. No, kakor koli že, to je zame zavržno dejanje in tisti, ki to počne ali počnejo po svoji vesti ali pa celo po nalogu nekoga tretjega, kar je zame še slabše, ne spada v našo družbo in bog ne daj, da tako vzgaja tudi svoj mlajši rod! S tem pisanjem ne mislim vzbujati nikakršnega širjenja nestrpnosti ali česa podobnega, želim le, da naj hudiča s tem že enkrat prenehajo. Ne bom pozabil, ko smo pred leti renovirali spomenik na grobišču padlim na pokopališču, kako je do nas pristopila zelo verna starejša ženska in nas spodbudila z besedami: »Veste, vem, da urejate partizanski spomenik – le dobro ga napravite, kajti vsako pokopališče je tako lepo ali grdo, kot je najgrši spomenik na tem pokopališču.«

Mirko Horvat

GEOPEDIJA Partizanski spomeniki (23)

Rdeški Karel in Kunejev Ivan

V težki preizkušnji slovenskega ljudstva je bila Graška Gora s sosednjo Grmado, Razborjem in Uršljo goro zbirno območje Prvega štajerskega bataljona, središče šaleško-mislinskega okrožja KPS, gora jurišev zmagovite Štirinajste udarne divizije in območje enot Četrte operativne cone. Ta koroški svet je bil priča trpljenju domačinov, junaštev in smrti nad 320 slovenskih hčera in sinov, ki so tod izkpravili za geslo Smrt fašizmu – svoboda narodu!

Takoj po partizanskem napadu na Šoštanj jeseni 1941 se je na Razborju oblikovala skupina ilegalcev, ki jih je povezal organizator partizanskega gibanja Jože Tekauc iz Šoštanja. Obveščevalna mreža do

Karel Pajenk (Rdeški Karel)

našo hišo in vklenili očeta in mamo. Vsi smo bili v kuhinji, ko so očetu vklenili roke na hrbet, ga položili na stol, pretepali in mučili vso noč, da je tekla kri po tleh in po zidu. Otroci smo kričali. Nato so nas otroke zaprli v spalnico, očeta v drugo sobo, mamo pa so v kuhinji prav tako pretepali in polivali z vodo.

Otroci smo silili k očetu in mami, zato so pretepali tudi nas. Tako se je dogajalo vso noč. Zjutraj so naložili poln nahrbtnik žganja in masti, ki ga je moral oče nesti v Slovenj Gradec. Ker je bil po obrazu ves pretepen in krvav, so mu čez obraz privezali robček, da ga ne bi ljudje, ki so ga srečevali, prepoznali. To pa še ni bilo vse. Sledila je še hujša kazen, kajti odpeljali so tudi mamo in starejšega brata. Vse so odpeljali v mariborske zapore. Nas otroke so zaklenili v hišo.

Bili smo trije: dvanajstletna sestra, šestletni brat in jaz, stara osem let. S solzami v očeh smo gledali drug drugega, potem pa smo

poskakali skozi okno. Kam bomo šli sedaj? Kdo bo zdaj krmil živino in svinje?

Šla sem k sosedu in povedala, kaj se nam je zgodilo. Nihče si ni upal k naši hiši, tako da smo morali vse delo opravljati otroci sami. Kavnikova stara mama je rekla, naj nakrmimo živino in svinje, potem pa pridemo k njim spat. Ko je po osmih mesecih prišla mama iz mariborskega zapora, je nisem prepoznala. Bila je vsa sključena in živčno uničena. Nekega dne sta k nam prišla dva moška. Rekla sta, da sta partizana. Prosila sta za kruh in vprašala, kje so partizani, da bi šla k njim. Brat ju je prepoznal, da sta raztrganca, ker ju je videl v Mariboru. Hotela sta nas preizkušati. Nekega dne, ko smo otroci pasli živino, je začela mama glasno jokati. Zvedela je, da je na seznamu talcev, ustreljenih v Zagorju ob Savi, tudi naš oče.

Po vojni sta se brez Marshallovega in Stalinovega žegna začeli obnova domovine in graditev novega sistema, za katerega smo prelili ogromno krvi. Brez napak ni šlo. Na Slovenskem so pred vojno gospodovali in imeli v rokah pretežen del premoženja ljudje tuje narodnosti. Trideset let po osamosvojitveni vojni se nam dogaja enako ...

Viri

- Marinka Butolen (ur.): Še pomnite tovariši, 2. Slovenj Gradec, 2008. 78.
- Milan Ževart: Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini: Disertacija (1973). 352.
- Bogdan Žolnir: Prva javka na Razborju. Kartoteka MNZ. 57.
- Franc Zalaznik: Dolga in težka pot: 1941–1945. Maribor, 1963.

Stane Gradišnik

Ivan Kotnik (Kunejev Ivan)

njih je stekla preko Ivana Kotnika na Kunejevi domačiji, kjer so imeli v gozdu pod hišo tudi bunker. S hrano so jih oskrbovali Hudejevi, Pečolerjevi, Zapečnikovi in drugi aktivisti Osvobodilne fronte z Razborja.

Šaleška partizanska četa, ki jo je vodil Franc Zalaznik - Leon, je imela postojanke pri Rdečniku, Kuneju in Rožeju, ki so po priključitvi čete Pohorskemu bataljonu postale bataljonske javke. Z uničenjem Pohorskega bataljona so Nemci osvobodilnemu gibanju zadali zelo hud udarec. Maščevalni ukrepi gestapa so dosegli tudi Rdečnikove in Kunejeve. Kurirka Sonja je namreč izdajala vse po vrsti. Švabi so prišli po Kuneja in preiskali bunker, ki je bil na srečo prazen. Aretirali so tudi Rdeškega Karla in ga skupaj s Kunejem ustrelili.

Franc Zalaznik se spominja: »V gozdu je začelo zeleneti. S Kristlom sva bila sama v bunkerju. Ko je Sonja tiste dni prinesla pošto, je spraševala Kuneja, kje naju lahko najde. Kunej je bil do Sonje zaupljiv in ji je podrobno opisal, kje imava tehniko in bunker. Kristl se je zaradi tega zelo razjezil. 'Poglej, Kunej,' mu je dopovedoval, 'naj po naključju Sonjo primejo, ko bo k tebi nesla pošto; kdo jo je preizkusil glede trdnosti?' Kunej ga je prepričeval, da se ni kaj bati, ker je Sonja popolnoma zanesljiva. Nazadnje je Kunej le popustil in dal Kristlu prav.«

V koncentracijsko taborišče so odpeljali Rdeškega gospodarja Florjana in njegove otroke Jožeta, Ančko, Marijo in Marjeto, sina Karla in soseda Kunejevega Ivana pa so kot talca ustrelili v Zagorju ob Savi. Na Razborju še živijo tri priče takratnih dogodkov. Marija Kavnik pripoveduje: »Nemci so obkolili

Spominska plošča na Rdeški hiši

Spominska plošča na Kunejevi hiši

Dr. France Križanič

Gradbeništvo preprečuje recesijo

V prvih devetih mesecih leta 2023 je bil slovenski bruto domači proizvod (BDP – vrednost proizvedenih dobrin) realno – odzvet je torej vpliv inflacije – za en odstotek večji kot pred letom in za dobrih sedem odstotkov nad primerljivo ravni leta 2019 (pred pandemijo). V zadnjem letu so se investicije v osnovna sredstva realno povečale za devet odstotkov, poraba države za dva odstotka, osebna poraba je ostala na približno na enaki ravni, izvoz blaga in storitev pa je upadel za skoraj tri odstotke.

Upad povpraševanja najbolj vpliva na negativne rezultate v kmetijstvu, gozdarstvu in ribištvi (med letošnjim januarjem in septembrom je bila tu dodana vrednost realno za dva odstotka manjša kot pred letom) ter v trgovini, servisu vozil, prometu, skladiščenju in gostinstvu (zmanjšanje dodane vrednosti za en odstotek). Na drugi strani se je v enakem obdobju dodana vrednost v gradbeništvi realno povečala za kar 18 odstotkov, v informacijskih in komunikacijskih dejavnostih ter v strokovnih, znanstvenih, tehničnih in drugih poslovnih dejavnostih pa po dva odstotka.

Ob visokih obrestnih merah v območju evra (euribor za dvanajstmesecne kredite je na začetku decembra 2023 znašal štiri odstotke) in stagnaciji svetovne trgovinske menjave (septembra 2023 je bil njen obseg za dobre tri odstotke manjši kot pred letom) slovenski državi za spodbujanje gospodarske rasti in preprečevanje recesije ostaja fiskalna politika, in to stari keynesijanski način omogočanja gospodarske dejavnosti s povečanim povpraševanjem zaradi javnofinančnega primanjkljaja (večjih javnih izdatkov od prejemkov) ter tudi novi keynesijanski način zagotavljanja gospodarske rasti z vplivom (subvencije gospodarstvu) na povečanje konkurenčnosti zaradi rasti investicij v raziskave in razvoj. Javnofinančni primanjkljaj se ob teh spodbudah najprej poveča, nato pa zaradi krepitve gospodarske dejavnosti in z njo javnofinančnih prihodkov upade. V prvi fazi se poveča tudi javni dolg, a se po nastopu gospodarske rasti njegov delež v BDP postopoma zmanjšuje.

Slovenska država je v prvih devetih mesecih leta 2023 recesijo preprečila s povečanim investiranjem v infrastrukturo in s povečanimi subvencijami gospodarstvu. Podatki Ministrstva za finance (konsolidirana bilanca javnega financiranja) kažejo, da so med januarjem in septembrom 2023 državne investicije (kapitalski izdatki) dosegle blizu 1,6 milijarde evrov ter bile realno štiri odstotke večje kot pred letom, medtem ko so subvencije gospodarstvu znašale skoraj 0,7 milijarde

evrov in primerljivo lansko raven realno presegle za dobrih 30 odstotkov.

Rast državnih investicij je omogočila hitro povečevanje storitev gradbeništva. Med januarjem in septembrom 2023 je bila vrednost gradbenih del realno dobrih 23 odstotkov večja kot pred enim letom, pri tem pa se je vrednost zgrajenih »inženirskih objektov« (ceste, železnice, urejanje vodotokov in podobno) realno povečala za 49 odstotkov, vrednost zgrajenih stavb pa za 22 odstotkov.

V času odpravljanja posledic svetovne finančne krize v letu 2009 je Slovenija začela spodbujati investicije v raziskave in razvoj, kar je po nekaj letih vodilo v cikel gospodarske rasti, temelječe na povečani konkurenčnosti in zatem krepitvi izvoza. Leta 2022 je Slovenija v raziskave in razvoj vložila 1,2 milijarde evrov ali 2,1 odstotka svojega BDP. Investicije v raziskave in razvoj so bile sicer 8 odstotkov

Leta 2022 je Slovenija v raziskave in razvoj vložila 1,2 milijarde evrov ali 2,1 odstotka svojega BDP.

večje, realno pa za en odstotek manjše kot leta 2021. Zmanjšale so se prvič po letu 2017, ko je njihovo takratno zmanjševanje doseglo dno. V obdobju delovanja Cerarjeve

vlade so skupaj sicer realno upadle za 15 odstotkov.

Med pandemijo covid-19 so se slovenske investicije v raziskave in razvoj realno povečevale, v času umetno izzvane energetske krize leta 2022 pa je ta rast prešla v realno upadanje. Podatki po sektorjih kažejo, da so se zmanjšale samo investicije v raziskave in razvoj pri gospodarskih družbah (realni upad za 5 odstotkov). Te so bile v letu 2022 prisiljene krčiti financiranje investicij v razvoj in tudi njihovo izvajanje z drugimi finančnimi viri. Zmanjšanje teh investicij bo negativno vplivalo na produktivnost, konkurenčnost in gospodarsko rast, pa tudi na potencial gospodarstva za zaposlovanje delavcev z višjo ali visoko izobrazbo oziroma za povečevanje vloge »človeškega kapitala«. Ta je skupaj z vlaganjem v raziskovalno in razvojno dejavnost eden od dveh tako imenovanih endogenih faktorjev gospodarske rasti (delujeta znotraj gospodarskega sistema), kot ju je opredelil Nobelov nagradjenec za ekonomijo (2018) Paul Romer. Večina povečanja dodane vrednosti v sodobnem narodnem gospodarstvu namreč ni odvisna od rasti vloženega dela in kapitala ali od porabe dodatnih surovin, temveč od izboljšanja produktivnosti, povezane z znanjem (Robert Solow, Nobelov nagradjenec za ekonomijo 1987).

Osnovno vprašanje izrednega povečanja subvencij gospodarstvu v letu 2023 je, koliko bo spodbudilo razvojno in raziskovalno dejavnost ter uporabo njenih rezultatov v proizvodnih in drugih poslovnih procesih.

NAŠ POGOVOR

Ema Erna Weber in Luka More Dijakinja in dijak Poljanske gimnazije iz Ljubljane

Kajuhova pesem na Ulici talcev v Ljubljani

Na spominski slovesnosti ob 81. obletnici ustrelitve talcev za zidom poljanske gimnazije v Ljubljani 13. oktobra letos sta z občutenimi recitacijami partizanskih pesmi vse navzoče globoko ganila recitator in recitatorka, dijakinja in dijak Gimnazije Poljane, Ema Erna Weber in Luka More. Po koncu proslave sta ob čestitkah za odličen nastop obljubila, da bosta o svoji vlogi spregovorila za Svobodno besedo. Obljubo sta izpolnila.

Dr. Maca Jogan

Kaj vas je pritegnilo k odločitvi, da boste recitali partizansko poezijo, zlasti Kajuhovo pesem? Ste se o tem posvetovali tudi s svojo profesorico, mentorico?

Ema: Povabilo k sooblikovanju programa spominske slovesnosti za 24 talcev me je mesec dni pred prireditvijo prijetno presenetilo. Razredničarka me je po koncu ene od običajnih ur slovenščine poklicala k sebi in mi na pobudo profesorice Mateje Pandel ponudila vlogo polovice recitatorske dvojice.

Mentorica, profesorica Pandel, je pripravila izbor pesmi in jih nama z Luko podrobno predstavila. Poleg Kajuhove Moje pesmi, za katero smo že takoj vedeli, da bo njena sporočilnost več kot ustrezna za sam konec prireditve, je prav poseben občutek domačnosti v meni vzbudila pesem Sanje Vide Brest. Sama sem namreč otroška leta preživela v njenem rojstnem kraju in se tako že v osnovnošolskih letih spoznala z njenim opusom. Na eni od šolskih prireditev sem eno izmed njenih pesmi celo recitala, tako da je bila pesem Sanje le še dodatna potrditev, da je sodelovanje na tej spominski slovesnosti tudi zame nekaj posebnega in ključnega za moj odnos do naše zgodovine.

Luka: Za recitacijo Kajuhove pesmi, Naša pesem se z gospo profesorico nismo posebej posvetovali. Sem pa bil z izborom pesmi, predvsem Kajuhove, zelo zadovoljen. Ne le da sta mi sporočilnost in ritem pesmi všeč, temveč doživljam ob Kajuhovi poeziji posebno dodatno občutenje, saj je bil moj praded Kajuhov profesor slovenščine na celjski gimnaziji.

Kako so potekale priprave na sam nastop, ste imeli kaj treme?

Luka: Priprave na nastop so potekale med glavnim šolskim odmorom, zato sva bila z Emo večkrat prikrajšana za del šolske malice, vendar sva se duhovno nasitila z branjem poezije in dobrodošlimi smernicami gospe profesorice. Omembe vredne treme pred nastopom nisem imel, saj sem javnega nastopanja že navajen; sem pa čutil nekakšno strahospoštovanje do občinstva, ki je na lastni koži občutilo dogodke, ubesedene v pesmih, ki sva jih odrecitala. Cilj mojega nastopa je bil, da občinstvu čim bolj približam vsebino pesmi in ga opomnim na dogodke,

lepe in grde, ki so se zgodili slovenskemu narodu.

Ema: Priprave so v glavnem potekale med glavnim šolskim odmorom, ko sva z Luko v kabinetu slovenščine pod mentorstvom profesorice pilila najino interpretacijo besedil. Konsistentnost teh srečanj je odigrala pomembno vlogo. Treme predvsem zaradi dobre pripravljenosti ni bilo. Moj strah pred nastopom sta pregnala tudi vznemirljivo pričakovanje in veselje, da sva z Luko prav midva tista, ki bova sporočilnost te večne poezije lah-

ko podala udeležencem prireditve. Tako me tudi kakšna minuta manj za malico med odmorom ni spravila v slabo voljo.

Ste se ob pripravi morebiti poskušali vživeti v tisti čas, ko je bila Ljubljana obdana z žico, italijanske okupacijske oblasti pa so krvavo zatirale vse, ki so se tako ali drugače upirali?

Ema: Nedvomno. Od trenutka, ko sem se z besedili natančneje seznanila, pa vse do same prireditve sem se ob branju teh pesmi znova in znova skušala vživeti v tisti čas in s sočustvovanjem vsa občutenja poskusila preliti v govorno besedo. Pri tem sem se spomnila tudi pripovedi svoje mame, ki je kot šolarica nekoč ponosno nosila kurirčkovo pošto. Že kot majhni deklici se mi je ta mamina zgodba o pionirjih, ki so

ponosno iz kraja v kraj v kurirčkovi torbici nosili pomembna sporočila, zdela zelo vznemirljiva.

Luka: Da, dobro nastopanje vedno zahteva dodatno poglobitev v tematiko nastopa. Zato sem si ob spominski slovesnosti na Ulici talcev v glavi slikal prizore, kako je bila Ljubljana ograjena, kako je 24 talcev krvavo žrtvovalo svoje življenje, da lahko danes zaradi njih in mnogo drugih živimo v državi, ki jo vidimo kot belega konja na travniku. Če pa kdo vidi našega lipicanca bolj sivega, naj ve, da je vsak beli konj na začetku bil temen in da je šele skozi življenje in boj za obstanek odrasel v belega in mogočnega konja.

Ali bi nam lahko zaupali, kakšen občutek ste imeli, ko ste s Kajuhovo pesmijo tako pristno in prepričljivo spregovorili pred občinstvom; ste morda pomislili, da so tam lahko tudi potomci žrtev, talcev?

Ema: Nastop mi bo za vedno ostal v lepem spominu. Med nastopanjem sem dobila še zadnjo, sklepno potrditev, da je bila odločitev za sodelovanje prava. Seveda mi je med nastopom v glavi odzvanjalo, da so mogoče nekateri od prisotnih v občinstvu sorodniki žrtev, in to me je zelo pretreslo. Prav zaradi tega sem svoj prispevek skušala podati kar se da občuteno, pri čemer so me solze nekaterih obiskovalcev, sedečih v prvi vrsti, do konca ganile.

Ali čutite intimno povezanost s sporočilom pesmi, ki ste jo tako prepričljivo izpovedali na slovesnosti? Le nekaj let ste mlajši, kot je bil pesnik, ki je bil prepričan, da »moja pesem ni le moja pesem« ...

Luka: Zdi se mi, da če bi odgovoril trdilno, bi bil nepošten do pesnika, saj vendarle živimo v drugačnih časih, ko smo mladi bolj privilegirani, a se tega nemalokrat ne zavedamo. Vseeno pa lahko Kajuhovo pesem aktualiziramo, saj nam tudi danes primanjkuje enotnosti. Med sabo iščemo vedno več razlik kot sorodnosti. Zato sem iskreno vesel in počaščen, da lahko sodelujem na takih dogodkih in v revijah, ki ljudi ne le povezujejo in zblizujejo, temveč se tudi borijo, borijo za svobodno slovensko besedo.

Ema: Kajuhovo Mojo pesem sva z Lukom recitala skupaj čisto na koncu prireditve in prav zaradi moči dveh glasov je vsaj po mojem mnenju zazvenela v tisti ustrezni maniri. Zagotovo se s pesnikovima verzji dá poistovetiti tudi v današnjem času. Čeprav je bila že davno ustvarjena, se zdi, da njena sporočilnost nikoli ne bo usahnila. Naj nam bo popotnica tudi danes ostati v povezanosti in pripravljenosti pomagati drugim. Kot mlado dekle pa me je naslednji verz, pričakovano, še najbolj nagovoril:

»Pa je vendar sreča biti mlad, biti mlad in poln nad!«

DOGODKI Snežniški gozdovi

Obnovljena partizanska bolnišnica

Letos jeseni so prostovoljci in donatorji pod okriljem Krajevne organizacije združenja borcev za vrednote NOB Loška dolina obnovili partizansko bolnišnico pod Snežnikom, ki so jo načele razmere v gozdu. Obnovljena bolnica Stari trg je bila le ena od več bolnišnic (Ute, Pod-

V samem bloku bolnišnic je bila ena postojanka namenjena okrevancem, invalidom in lažjim bolnikom. Malo stran od barak so bili zgrajeni podzemni bunkerji, v katerih so ob nevarnosti poskrili ranjence. Ti bunkerji so bili tako zakamufirani, da jih Nemci niso odkrili,

gora, Pudob, Podob, Hrib, Predgora), ki so spadale v blok Slovenskih vojnih partizanskih bolnic Snežnik (SVPB-S). Od vseh konspirativnih blokov na Slovenskem je imel prav blok SVPB-S največjo zmogljivost. Skupno je premoval 300 ležišč.

Bolnišnice pod Snežnikom so začele nastajati septembra 1942, ko je Loški odred po napadu na italijansko posadko na Babni Polici na Prezidanskem Berinščku ustanovil partizansko bolnišnico. Boji notranjskih partizanskih enot so bili po italijanski ofenzivi tako obsežni, da ranjencev ni bilo več mogoče zdraviti v premičnih ambulantah in bolnicah.

V bolnišničnih postojankah, ki so jih zdravniki gibljivih enot zasilno vzpostavili v gozdovih, so ranjencem predvsem želeli zagotoviti varnost, osnovno življenjsko

Čilska pisateljica Contanza Michelson pravi, da je spomin kot drevo v gozdu. Kaže nam smer in preprečuje, da bi se v njem izgubili. Brez spomina nimamo več ne svoje identitete ne prihodnosti.

in najnujnejšo zdravstveno oskrbo. Namen bloka konspirativnih bolnišničnih postojank pa je bil, da poleg varnosti ranjencem in bolnikom omogoča zahtevnejšo zdravstveno oskrbo in tudi potrebno nego po končanem zdravljenju.

Po prototipu roških je vsaka postojanka pod Snežnikom imela v osnovi eno večjo barako za paciente z od 30 do 50 ležišč, manjšo barako za osebje in kuhinjo. V eni izmed postojank je bila pozneje zgrajena še posebna baraka za operacije, sicer pa so operirali v isti baraki, kjer so ležali pacienti, ali pa na prostem. Zdravniki so vse do konca leta 1944 pri amputaciji udov in drugih operacijah uporabljali navadne žage in nože. Ranjence so namesto sredstev za anestezijo držali močni bolničarji in tehnično osebje.

čepprav so nekajkrat šli čeznje. Blok je imel tudi krojaško, čevljarstvo in šiviljsko delavnico. V krojaški delavnici so bili zaposleni trije, v drugih dveh delavnicah pa po dva tovariša. Izdelovali so nove in popravljali stare stvari (hlače, čevlje, perilo). Iz padal so izdelovali blago za nosila, bela padala pa so uporabljali za kirurško perilo. Stalno je bilo organizirano pranje perila, za kar so skrbele žene in dekleta iz Babnega Polja. Terenska lekarna Planjava je oskrbovala bolnice z opornicami in nosili, kajti v okviru lekarne je delovala tudi mizararska delavnica.

Bolnice pod Snežnikom so delovale do osvoboditve in so bile namenjene tako ranjencem kakor tudi bolnikom. Partizanske enote in tehnično osebje bolnišnic so s pomočjo vaščanov Babnega Polja, Prezida in drugih okoliških vasi oskrbovali ranjence s hrano, da niti v najhujših zimah niso trpeli lakote. Okupator je v teh krajih pobil skoraj vse moške, ki niso bili v partizanih, in vasi požgal. Ženske, otroci, mladinci in mladine pa so neutrudno pomagali oskrbovati bolnice s hrano. Čeprav sami niso imeli ne sladkorja ne moke, so vso hrano dobesedno delili z bolnico, to je z ranjenci in osebjem. Pomagali so tudi z gradbenim materialom za gradnjo bolnišničnih postojank.

Mnogo hrane pa so bolnice pod Snežnikom dobile z zbiralnimi akcijami, ki so jih organizirale žene in mladinci v okviru svojih organizacij ali na pobudo Osvobodilne fronte.

Ves čas delovanja bolnišnic je bila največja skrb namenjena najranjlivejšim, najšibkejšim – ranjencem in obolelim osebom. Sovražnik oskrbovancev v bolnišnicah ni nikoli odkril. Če se je bolnicam nevarno približal, je zdravniško in tehnično osebje ranjence in obolele pravočasno umaknilo v podzemne bunkerje, sami pa so se umaknili globlje v gozd na prosto, da je nevarnost minila.

Viri: govor Janeza Nedoka, dr. Božene Ravnikar ob odkritju spomenika bolnicam bloka SVPB-S na Županovem lazu, 26. september 1976; dr. Metod Mikuž: Oris partizanske sanitete na Slovenskem.

Ida Turk, foto: Zvonko Vidovič

■ V METEŽU ZGODOVINE Vranov let

Reševanje zavezniških vojakov

Občina Metlika, Združenje borcev za vrednote NOB Metlika, Društvo za ohranjanje spomina na reševanje zavezniških vojakov v času NOB – Vranov let v svobodo in Območno združenje slovenskih častnikov Bela krajina smo letos pripravili že 12. prireditve v spomin na osvoboditve zavezniških vojni ujetnikov. Običajno smo prireditve izvedli pri letalu DC-3 Dacota v Otoku, letos pa je zaradi slabega vremena potekala v Kulturnem domu Metlika.

Slovesnosti se je udeležilo več kot 200 obiskovalcev, med njimi so bili občani iz različnih krajev Slovenije, borci in člani borčevskih organizacij, pripadniki Slovenske vojske, člani Policijskega veteranskega društva Sever, Območnega združenja slovenskih častnikov Bela krajina, Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Bela krajina, Društva GEOSS, spominske Gorjanske čete, navzoči pa so bili tudi Jaka Birkelbach, podžupan občine Črnomelj, in drugi. Med udeleženci slovesnosti so bili tudi podpolkovnik Daniel Mayeda, predstavnik veleposlaništva ZDA v Sloveniji, z ženo, Ben Stride, drugi

sekretar veleposlaništva Združenega kraljestva Velike Britanije in Severne Irske v Sloveniji, Petar Raič, predstavnik Zveze antifašističnih borcev in antifašistov Republike Hrvaške, in Jagoda Bulat, hči generala in narodnega heroja Rada Bulata, legendarnega poveljnika 13. proletarske brigade Rada Končarja, in Milke Kufrin, narodne heroine in Radove žene. Na slovesnosti je bil navzoč tudi Darko Zevnik, član Državnega sveta Republike Slovenije.

Pozdravni nagovor je imela Martina Legan Janžekovič, županja občine Metlika. Slavnostni govornik na slovesnosti je bil dr. Martin Premk, zgodovinar, član predsedstva ZZB za vrednote NOB Slovenije in poslanec Državnega zbora Republike Slovenije. V nagovoru je spomnil na organizacijo pobega zavezniških vojakov – Avstralcev, Novozelancev in Britancev – z delovišča na progi pri železniški postaji Ožbalt in njihovo pot čez Lovrenc in Čimžat na Pohorju, skozi osvobojeno Zgornjo Savinsko dolino, GEOSS in Semič do Otoka ter na evakuacijo v zavezniško oporišče v Ba-

Spominska slovesnost je bila v Kulturnem domu v Metliki.

riju v Italiji. Poudaril je pomen junštva slovenskih partizanov, partizanskih kurirjev in slovenskega pretežno kmečkega prebivalstva, ki je ubežnikom za ceno svojega življenja in imetja dajalo hrano in prenočišče. Pomena partizanskega bojevanja se moramo zavedati tudi danes in ne smemo dovoliti izkrivljanja zgodovine.

Na slovesnosti je Milan Travnikar kot podpredsednik Društva Vranov let prebral obrazložitev predloga društva, s katero Zveza združenj borcev Slovenije dodeljuje zlato plaketo ZZB Rogerju Stantonu iz Velike Britanije. Plaketa bo dobitniku podeljena na slovenskem veleposlaništvu v Londonu. Dr. Martin Premk in Milan Travnikar, predsednik ZB

za vrednote NOB Metlika, pa sta na slovesnosti podelila Dušanu Džebiču tudi bronasto plaketo ZZB za vrednote NOB Slovenije. V kulturnem programu na slovesnosti so nastopili Ženski pevski zbor Društva upokojencev Metlika, Nik Škabar, Kvartet trobil Mestne godbe Metlika, Terezija Potočar Korošec in Tina Pezdirec. **Milan Travnikar**

■ V METEŽU ZGODOVINE Vasi Strmca in Studeno

Izgon domačinov v taborišče Dachau

Pred osemdesetimi leti, bil je 14. november leta 1943, so Nemci z zasedbo naših krajev pokazali svojo krutost. Tega dne so obkloplili vas Strmca in vdrli vanjo ter iz nje izgnali 29 domačinov med 15. in 55. letom starosti. Nemci so bili obveščeni, da se domačini pripravljajo na odhod v partizane.

V bližini vasi se je namreč zadrževala Loška brigada, ki je mobilizirala vse za boj sposobne moške. Pozneje se je preimenovala v Bračičevo brigado. Poleg 29 Strmčanov so v hotel privedli še 12 domačinov iz Studene. Štirideset naših krajanov so naslednji dan odpeljali v domobransko vojašnico v Ljubljani. Štirideset se jih ni uklonilo tritedenskem domobranskem prepričevanju in nago-varjanju, naj se jim pridružijo.

Njihova narodna zavest in ljubezen do domovine sta bili tako močni, da so šli raje v taborišča, kot da bi bili izdajalci. Tako so jih na vagonih odpeljali največ v taborišče Dachau. Tam je umrlo 14 vaščanov Strmce in štirje vaščani iz Studene-

ga. Vsi, ki so se vrnil, pa so pripovedovali o nečloveškem trpljenju. Mnogi o tem delu življenja niso želeli govoriti. Lani umrli taboriščnik Ivan Jenček je v svojem pripovedovanju spregovoril tudi o uničevalnih razmerah in lakoti. 29. aprila 1945 ob osvoboditvi taborišča je od tam pobegnil in pešočil vse do doma. Bil je shiran in neprepoznaven, tehtal je dobrih 40 kilogramov, tako da ga vaški stražar ob prihodu domov ni spoznal.

V taborišču so umrli: Franc Benčan, Edvard Benčan, Ivan Kobal, Anton Magajna st. in Anton Magajna ml., Anton Rupnik, Matija Jež, Viktor Jenček, Jože Jenček, Andrej Benčan, Andrej Jurca, Ivan Jurca, Anton Ogrizek in Franc Štefančič.

Po koncu vojne so se domov vrnili: Franc Širca, Ivan Simšič, Ivan Žele, Mihael Benčan, Anton Benčan, Jože Benčan, Franc Cepič, Anton Rupnik, Jože Modrijan, Ludvik Vidrih, Ivan Jenček, Franc Jenček, Ivan Jenček, Ivan Podboj in Franc Štefančič. V spomin na ta žalostni dogodek so v

Krajevni organizaciji NOB Podgura in ZB NOB Postojna 18. novembra organizirali slovesnost s krajšim kulturnim programom. Obiskovalce prireditve sta pozdravila predsednik krajevne organizacije Silvo Gutnik in podžupan občine Postojna Andrej Berginc. Tovariš Gutnik je poudaril, da ne smemo pozabiti teh dogodkov in vseh, ki so dali življenje za naš boljši danes. Podžupan Andrej Berginc pa je v svojem govoru govoril o pomembnosti ohranjanja vrednot narodnoosvobodilnega boja in njihovega prenosa na mlajše generacije. Pred kulturnim programom, v katerem so nastopili učenci Podružnične osnovne šole Antona Globočnika Studeno in ljudska pesnica Marta Simsič, je delegacija k spomeniku žrtvam taborišča in padlim v narodnoosvobodilnem boju položila cvetje. Na prireditvi so sodelovali tudi praporščaki. Za druženje ob pogrneni mizi domačih dobrot pa so poskrbele vaščanke Strmce, Belškega in Studene.

Katja Vuga

■ DOGODKI Posavje

Ureditev partizanskih spomenikov

Tudi letos so pridni in prizadevni člani ZB za vrednote NOB zgleddno in pravočasno izpolnili naloge v zvezi s partizanskimi spomeniki v občini Straža. Oblikovali smo dve ekipi: prvo, ki je obnovljala zbledele črke na spomenikih, in drugo, ki je zgleddno in pravočasno uredila območje ob vseh devetih spomenikih in treh spominskih ploščah. Pridne

članice so lično zasadile sveže, temu času primerne rože. Predsednik ZB Straža Andrej Radešček se jim je iz srca zahvalil za trud in prizadevnost.

»Naša zastava ne plapolja, ker jo premika veter. Plapolja od zadnjega diha vsakega vojaka, ki je umrl, da bi jo zaščitil.« (neznani avtor)

Branko Đukić

■ DOGODKI Novo mesto – Prisojna pot

V spomin šestim obešenim partizanom

Na brežini reke Krke, na začetku Koštialove ulice in Prisojne poti, stoji spomenik v spomin na šest obešenih partizanov. Umaknjen je na rob ob kamniti zid ceste in parkirnega prostora v Novem mestu.

Tu se je 23. oktobra 1943 zgodil zločin nad šestimi partizani, ki so bili ujeti v bojih med umikanjem partizanskih enot pred prodirajočimi Hitlerjevimi vojniki in njihovimi pomočniki domobranci. Okupator se je znesel nad Novomeščani z bombardiranjem mesta in vdorom v prvo osvobodeno mesto v tedanji podjarmljeni Evropi. Kar dvainštrideset dni je namreč Novo mesto uživalo v svobodi. Mesto je zaživelo! Delovale so različne službe, predvidene v programu Osvobodilne fronte. Iz Kočevskega roga, iz Baze 20, so v mesto na partizanski miting prišli najvišji predstavniki uporne Slovenije. Po letalskem bombardiranju je bilo mesto moč-

no porušeno. Partizanske enote, vodstvo odpora in uprave, bolnišnica in tiskarna so se umaknili v gozdove Roga. Okupator je 21. oktobra vdrl v mesto in za sabo pustil 103 ubite in obešene aktiviste in partizane.

Na ograji v Mačkovcu sta bila obešena dva partizana, na ograji gostilne ob cesti v mesto pa šest partizanov. To so bili zidarska vajenca Rudolf Štrasner in Jože Dragan, delavec Anton Sašek, oče šestih otrok, in dijak Lado Škrbec-Pajk, ki so ga ujeli v Šmarju pri Šentjerneju. Imena dveh partizanov nam niso znana.

Danes se lahko samo vprašamo, kako so jih trpinčili pred smrtjo, saj obesiti človeka na dober meter visoko ograjo ni tako lahko. Najmanj štiri so morali potiskati telo proti tlo. Groza, vendar taka je vsaka vojna: kruta, neizprosna in ponižujoča. Tri dni so žrtve morale viseti

Spominsko obeležje obešenim partizanom

na ograji, preden so jih lahko domači sneli in pokopali.

V ljudeh je ostal grenak spomin na te dogodke, upor pa se je še bolj razplamtel. Brigade 15. divizije so okoli mesta oblikovale obroč, ki ni dovoljeval večjega premikanja iz mesta. V tem obroču so ostali tudi možje lažnega štajerskega bataljona iz Šentjošta in vsi tisti iz formacij domobranske črne roke, ki je pobila Valantičevu in Kastelčevu družino.

23. oktobra smo borci za vrednote NOB združenja krajevnih organizacij Novega mesta pripravili spominsko proslavo, ki se je vsako leto ob tem dnevu udeležijo meščani in svoji obešenih. V programu že vrsto let sodelujejo učenci Osnovne šole Center, nekdanje Osnovne šole Katja Rupene, pod mentorstvom že upokojene učiteljice Mire Brodar in zdaj Jane Zorko, praporščaki, spominska novomeška četa. Spominskega dela so se to pot do-

taknili Dušan Černe, predsednik združenja, Mitja Gros, predsednik KO ZB NOB Mestne njive - Ločna - Mačkovec in Jože Pečnik.

Nastop učencev devetega razreda je bil izbran za srce in dušo in je izzvenel v ponedeljkovo popoldne kot spev najglobljega doživljanja vseh prisotnih, kar je dopolnil partizanski harmonikar Rudi. Nam vsem ljubi napevi so v mestnem predelu ob cesti herojev preglasili zvok motorjev vozil.

Tako se je uspešno končala še ena prireditev ob spomeniku obešenih partizanov. Spomenik je v letu 1957 dal postaviti občinski ljudski odbor Novo mesto po načrtu arhitekta Špele Valentinčič. Ob dnevu mrtvih je bil spomenik v cvetju in tam so tudi venček in svečke vseh nas, ki vemo, da je bila smrt šestih partizanov stopnička k naši današnji svobodi in samostojni Republiki Sloveniji. **Jože Pečnik**

■ V METEŽU ZGODOVINE Štampetov most

80. obletnica prvega velikega napada

Zveza borcev NOB Vrhnika je v sodelovanju z občino Vrhnika in Zavodom Ivana Cankarja Vrhnika 14. oktobra pripravila spominsko prireditev ob 80. obletnici prvega velikega partizanskega napada na Štampetov most, ki so ga oktobra 1943 izvedle slovenske brigade XIV. divizije. Most je bil takrat delno porušen.

Na prireditvi se je zbralo veliko krajanov in občanov, ki spoštujejo zgodovino partizanstva in narodnoosvobodilnega boja ter pomembnost rušenja Štampetovega mosta. Prav rušenje je vsaj za nekaj mesecev prekinilo delovanje pomembne železniške proge okupatorjev. Naj še omenim, da so partizani Štampetov most rušili še dvakrat, in to v letu 1944. Med zbranimi na prizorišču spominske slovesnosti so bili tudi 20 praporščakov par-

nostni govornik, poslanka Terezija Novak, člana predsedstva ZZB za vrednote NOB RS Julka Žibert in Matjaž Ocepek, predstavniki policijskega veteranskega društva Sever Ljubljana, predstavniki Slovenske vojske in vrhniške policijske postaje ter častni občan Vrhnika, akademik dr. Boštjan Žekš, in vrhniški občinski svetniki. Še posebno prisrčen pozdrav pa je doživel še živeči partizan Šerčerjeve brigade, 99-letni Anton Oražem iz Ribnice.

Za glasbeni začetek prireditve je poskrbel Pihalni orkester Vrhnika, partizanske pesmi pa je prelopo zapel Partizanski pevski zbor iz Ljubljane. Celotno prireditev je povezovala Mirjam Suhadolnik, ki je z recitacijo pesnika Karla Destovnika - Kajuha spomnila prisotne, da je leto 2023 Kajuhovo leto. Prvi je zbrane nagovoril predsednik ZB

99-letni Anton Oražem, partizan Šerčerjeve brigade, je prejel darilo za rojstni dan.

zato, ker je bil glavna oskrbovalna pot za nemške sile, ki so se bojevale na fronti v Italiji. Progo so Nemcem pomagali braniti tudi pripadniki Slovenskega domobranstva. Kar tri četrtine domobranskih postojank je bilo ob železnicah, saj so jih tja postavili nemški poveljniki zločinske organizacije SS, v okviru katere so delovali domobranci. Osnovna ločnica, ki loči resnično zgodovino od revizionistične psevdozgodovine, je to, da so bili partizani med drugo vojno na pravi strani zgodovine, vsi drugi – domobranci, ustaši, četniki, Nemci, Italijani, Japonci ... – pa kot del nacifašističnega tabora na napačni strani.

Nato so predstavniki veteranskih organizacij občine Vrhnika Miran Štupica, Zdravko Godnjavec in Jože Zorman ob zvokih Vrhniske godbe položili venec k spomeniku padlim partizanom ob vseh napadih na Štampetov most. S tem zadnjim dogodkom se je slovesnost tudi končala. Sledilo je partizansko srečanje, za pijačo in jedačo pa je poskrbela gostilna Pri Kranjcu. Na prizorišču prireditve je bilo mogoče videti na panojih tudi razstavo v besedi in sliki za vse tri partizanske napade na Štampetov most, ki jo je pripravil Teo Bizjak s svojimi sodelavci. **Simon Seljak**

■ JUBILEJI

103 leta Cilke Barlič

11. decembra letos je Cilka praznovala svoj 103. rojstni dan. Kot se za takšen jubilej spodobi, smo jo člani piranskega združenja borcev za vrednote NOB obiskali, ji čestitali za visoki jubilej in ji prinesli šopek z rdečo zvezdo. Bistra in klezna 103-letnica se je rodila davnega leta 1920 v Zagorju ob Savi. Že od malih nog je občutila, da je življenje kruto. Njena mama je pri 25 letih ostala sama s tremi otroki, mož je v prvi svetovni vojni padel na fronti.

Cilka je tako že v osmem razredu osnovne šole kot najstarejša hči pomagala v popoldanskem času čistiti šolo in je svojo prvo plačo prinesla svoji mami, ker se je čutila dolžno, da kot najstarejši otrok pripomore k boljšemu življenju. Po končanem šolanju pa je začela delati kot pomočnica pri hišnih opravilih.

Pri 19 letih se je Cilka januarja 1940 poročila z Vilijem. Vili je bil rudar v rudniku, živela pa sta skupaj z njegovo mamo, prav tako vdovo iz prve svetovne vojne. Mlada družina se je poleg rudarske plače preživljala tudi z dohodkom iz trafike, ki jo je tašča kot vdova dobila v upravljanje.

Politični položaj na Slovenskem se je takrat že zelo zaostril in mlada Cilka in Vili sta se povezala s partizani. Vili je še naprej hodil na delo v rudnik, oba pa sta ilegalno delala za partizane. Ko se jima je leta 1942 rodila hči Ida, je Cilka kar v njenem vozičku prenašala skrivna sporočila. Komaj petnajst mesecev pozneje se je rodil tudi sin Vili.

Cilkinega moža so zaradi sodelovanja s partizani zaprli v zapor v Trbovljah. Leta 1943, ko je imela hči šele dobrih 18 mesecev in sin tri mesece, so ga Nemci še z neka-

Cilka Barlič

terimi drugimi aktivisti pred očmi domačinov usmrtili kot enega prvih talcev v Zagorju. Ostala je sama z dvema majhnima otrokoma. Zaradi njune varnosti se je umaknila iz Zagorja ter še naprej delala za partizane.

Močna želja po pomoči sočloveku jo je leta 1949 pripeljala na šolanje za otroško negovalko v Ljubljani. Z vso svojo trmo, odrekanjem in bistrostjo ji je uspelo uspešno končati šolanje. Cilka je bila ena prvih medicink, ki so sodelovale pri prvih krvodajalskih akcijah v Zagorju in Sloveniji nasploh.

Leto 1955 je bilo za Cilko prelomno leto. Z otrokoma se je preselila v Primorje, na Sečo. Dobila je službo na otroškem oddelku Otorinolaringološke bolnišnice v Piranu, kjer je delala vse do svoje upokojitve. Do poznih let je bila aktivna članica Rdečega križa in ZB NOB Piran, kjer je članica že od daljnega 4. julija 1948.

ZB Piran

Marija Mezgec

V letu 2023 sta imela več kot sto let še dolgoletna člana Združenja borcev za vrednote NOB občine Piran Dušan Puh, rojen 30. novembra 1922, in Marija Mezgec, rojena 27. septembra 1922.

Zbrani ob 80. obletnici partizanskega napada na Štampetov most

tizanskih brigad, združenj borcev za vrednote NOB ter pripadniki veteranskih organizacij ter gasilskih in drugih društev, delujočih v občini Vrhnika in drugih občinah. Še posebno pa je zbrane presenetil prihod Spominske partizanske čete, ki ohranja vrednote narodnoosvobodilnega boja v Sloveniji. Med zbranimi gosti pa so bili: poslanec v DZ RS dr. Martin Premk, tudi član predsedstva Zveze združenje borcev za vrednote NOB RS in slav-

za vrednote NOB Vrhnika Miran Štupica, ki je med drugim povedal, da so pri tem prvem napadu padli vsaj trije partizani, in sicer Amalija Bučar iz Sel pri Pobočju, Alojzij Žnidaršič z Bločic in Karol Zobec iz Dolenje vasi pri Ribnici. Slavnostni govornik Martin Premk pa je povedal, da so Štampetov most partizani med drugo svetovno vojno napadli kar trikrat, prvič 14. oktobra 1943 in nato še dvakrat v sodelovanju z zavezniki leta 1944. Napadali so ga

Dušan Puh

■ DOGODKI Rab, Gonars

Interniranci leta 1942

KO PAL JE MRAK NA DOMOVINO,
PO VSEH VASEH SO JIH LOVILI
IN SEM GONILI KOT ŽIVINO.
KER SO SVOJ RODNI DOM
LJUBILI,
UMIRAT SO NA RAB PRIŠLI.

Igo Gruden, iz pesmi Umirajoči

To se je dogajalo pred osemdesetimi leti, med interniranci smo bili tudi številni Belokranjci. Zdaj nas je le še malo, ki nosimo v sebi spomine na neizmerno trpljenje. V njih so tudi spomini naših staršev, bratov, sester.

Dogajalo se je v Beli krajini v času velike italijanske roške ofenzive (od 16. julija do 4. novembra 1942). Vojaki fašistične Italije so slepo izpolnjevali to, kar jim je v začetku ofenzive ukazal general Robotti: »Naj vas ne briga trpljenje prebivalstva. V polni meri je treba uporabiti koristno okrutnost.« Začelo se je množično interniranje – tudi celotnih družin, če so imele kakega člana med »banditi«.

V knjigi Rab - Arbe - Arbissima (avtor Tone Ferenc) je podatek, da je poveljstvo VI. armadnega zbora 20. julija 1942 poslalo diviziji Ison-

zo dva seznama ljudi, ki so odšli k partizanom. Ukazali so prijetje in internacijo vseh članov njihovih družin, porušenje njihovih hiš in zaplenbo lastnine. Logično je, da se vprašamo, kdo je Italijanom sestavil te sezname! Kolaboracijo z okupatorji poskušajo nekateri opravičiti z »bojem proti brezbožnemu komunizmu«, s tem pa zanikajo kruto, nasilno okupacijo slovenskega ozemlja in pravico slovenskega naroda do upora.

V Črnomlju se je okupator nad družinami partizanov znesel v noči na 26. julij 1942. Udarci puškinih kopit po vratih, kričanje fašističnih vojakov. Zaradi delno porušene železniške proge so nas zaprli v vojaške barake na Majerju. Po treh dneh so nas strpali v živinske vagonne in odpeljali proti Ljubljani. V juljski vročini smo se dušili v temnih vagonih brez zraka: stari možje in žene, matere z otroki, tudi dojenčki, nosečnice. Začela se je naša kalvarija.

Otok Rab, Kamporsko polje. Taborišče, kjer so bile malo pred tem še njive. Pri pripravi so Italijani zasuli kanale med njivami, tako da voda ob nalivih ni mogla odtekati v morje.

Najhujše je bilo v noči na 29. september 1942. Nad nami se je razbesnelo neurje. Naraščajoča voda je podirala šotore. Kriki na pomoč. Mislili smo, da nas zaliva morje. Množica je silila k izhodu, kjer je bila najvišja točka. Oficirji so odprli vrata, da smo se umikali na višje območje. Proti jutru je voda začela upadati. Takrat se je pojavil komandant taborišča Cuiuli in nas surovo zganjal nazaj v taborišče, oficirje pa zmerjal, češ da v nobenem primeru ni dovoljeno pustiti »ribellov« (ribelle – uporen, upornik) izza žice. Zaviti v mokra oblačila smo dočkali jutro, ko je kot po čudežu posijalo sonce.

V preperle šotore so fašisti na prgišče zdrobljene slame stlačili od šest do osem ljudi. Porcije in žlice, ki smo ju dobili ob prihodu v taborišče, nismo nikoli pomili, ne oprali borne obleke, saj vode ni bilo niti za žejo. Nekajkrat so pripeljali cisterne vode, kaplja za množico. Edina tekočina – voda – je bila hrana: nekaj zrnca riža ali nekaj makaronov je plavalo v kotlu, kdaj tudi kosi buče. Košček kruha smo dobili šele zvečer. Naša shujšana telesa so postala gojišče za uši in garje. Oktobra, novembra je močna rabska burja

Del taborišča za ženske, otroke in starejše

razkrivala šotore in nas prepihala do kosti. Žensko taborišče je bilo na najbolj vlažnih tleh.

Razmere so postajale čedalje slabše. Ko se je umrljivost zaradi izčrpanosti in bolezni (zabuhlost, griža, tifus...) iz dneva v dan večala, so nas sredi decembra začeli premeščati z Raba v taborišča na celini, večinoma v Gonars.

Taborišče kot na Rabu, ograjeno z bodečo žico. Stražarski stolpi, ki ponoči »bedijo« nad nami, da ne bi kdo ušel. Imamo vodo in bivamo v barakah. Čeprav je pozimi v njih ledeno mrzlo, le nismo zunaj na goli zemlji. Zaviti v vsa oblačila, ki so nam še ostala, ždimo na pogradih. Hrana je enaka rabski. Rešitev

– prvi paket: prepečenec iz temne moke in jabolčni krlji. A za marsikoga je prišla ta rešitev prepozno.

Aprila 1943 je začela krožiti vest, da bodo družine iz Ljubljanske pokrajine začeli vračati domov. Upamo, da bomo med njimi vsi člani družine. Bilo nas je pet – mama in štiri hčere, bila sem najmlajša. 24. aprila smo se z družinami iz Črnomlja vrnili domov, srečni, čeprav v izropane hiše. Interniranje iz vasi pa so marsikje pričakali porušeni in požgani domovi.

Rab, Gonars. Leti 1942 in 1943. Oddaljena preteklost. A svet, v katerem živimo danes, spet odpira boleče spomine in vprašanja ...

Darka Šimec Čop

■ DOGODKI Literarni natečaj osnovnošolcev

»Čas, ki ga ne smemo pozabiti«

»Rdeči oktober v Žireh« je žirovski filozof in publicist Miha Naglič poimenoval niz dogodkov, ki so se oktobra 1943 zgodili v Žireh: 23. oktobra smo se spomnili odhoda okupatorja iz Žirov in 24. oktobra istega leta ustanovitve narodnoosvobodilnega odbora na Lednici pri Žireh, prvega na Gorenjskem. Krajevni odbor ZB NOB Žiri in Muzejsko društvo Žiri sta s pomočjo občine Žiri zasnovala dve prireditvi, vezane na čas izpred 80 let.

Ker je ta del žirovske zgodovine zadnje čase bolj srmežljivo kugal izpod novodobnega prahu pozabe, smo se predstavniki teh ustanov odločili, da letošnji oktober posvetimo oživiljanju in populariziranju teh pomembnih zgodovinskih trenutkov. Zato smo v Muzeju Žiri 19. oktobra odprli zgodovinsko razstavo *Žiri in narodnoosvobodilno gibanje v času druge svetovne vojne*. Avtorica razstave, krajanka dr. Maja Vehar, je pregled dogajanja med drugo svetovno vojno z bogatim fotografskim gradivom prikazala na devetih panojih, s čimer je delno zapolnila vrzel pregleda žirovske zgodovine, ki je predstavljen v muzeju. Odprtju smo primaknili še podelitev literarnih nagrad učencem Osnovne šole Žiri, ki so sodelovali na natečaju z naslovom *Čas, ki ga ne smemo pozabiti*.

Občinsko proslavo z bogatim kulturnim programom smo pripravili v Dvorani DPD Svoboda Žiri 21. oktobra in prav z njo zaznamovali 80. obletnico odhoda okupatorja iz Žirov. Za osrednjega govornika smo poprosili dr. Mirana Hladnika, ki je vsebino svojega govora povezal s svojim raziskovanjem partizanskih spomenikov. Pričakovano se je najdlje zadržal pri spomeniku pobitih talcev v Mršaku in partizanki Drini, narodni herojnji Mihaeli Škapin na Žirovskem Vrhu. Zbrane sta nagovorila tudi gostiteljca: Ivan Albreht,

predsednik KO ZB NOB Žiri, in župan občine Žiri Franci Kranjc.

V kulturnem programu smo prepletli nastope domačih in drugih zunanjih umetnikov. V goste smo povabili Zorana Predina, ki je z venčkom že skoraj ponarodelih partizanskih pesmih na samem začetku ogrel občinstvo. Ženski pevski zbor Kombinac je to storil na koncu prireditve tudi s pomočjo mladih glasov Mladinskega in otroškega pevskega zbora Osnovne šole Ivana Tavčarja Gorenja vas pod dirigentskim vodstvom Neže Erznožnik. Darja Švajger Mohorič je s pesmijo uvedla prireditev tako s slovensko himno kot z Jenkovo Lipo, ki je simbolni začetek narodovega upora. Ključni del programa je sestavljala partizanska lirika, ki jo je leta 1985 zbrala in v Žirovskem občasniku objavila ddr. Marija Stanonik pod naslovom *Narodnoosvobodilno pesništvo 41–45 na Žirovskem*. Poetična sporočila smo podkrepili s pričevanji kar enajstih pričevalcev, ki so vojno doživljali v rani mladosti ali celo otroštvu. Spomine Nade Aleš, Julke Kokelj, Antonije Mrovlje, Ivanke Jereb, Dragovana Justina, Tinke Markelj, Jože in Tone-

ta Oblaka, Vinka Podobnika, Ivane Šuler in Janeza Žaklja smo spletli v pet nekajminutnih videoblokov, ti so občinstvu približali čas, ki ga ne smemo pozabiti. Prav to pa je bila tema literarnega natečaja, na katerega je prozna in lirska besedila napisalo kar 86 žirovskih osnovnošolcev. Najboljši med njimi so bili tudi nagrajeni, medtem ko so bile najboljše pesmi piscev Maksa Kosmača, Lie Krvina, Vida Koklja in Gala Marklja izvedene na proslavi, saj so se odlično ujemale z njeno vsebino kot odziv mladih na obhajane čase.

Poseben slavnostni prizvok celotni prireditvi je dodala Pihalna godba Alpina Žiri, ki je s številnimi partizanskimi koračnicami sprejela občinstvo od prihodu na prizorišče, pospremila praporščake na oder in nas s spodbudnimi ritmi pospremila ob odhodu iz dvorane. Ob ritmičnih koračnicah se je publika, ki je do zadnjega kotička napolnila dvorano, še bolj prešerno ustavila ob kozarčku in klepetu, kjer smo zadovoljni premlevali misli ob dogodku z domačini in gosti, ki so v prijateljskih delegacijah zveze borcev prišli iz različnih koncev Slovenije.

Maja Justin Jerman, foto: Viktor Žiri

■ DOGODKI Rezija

Partizanske enote v Benečiji

Krajevna organizacija ZB Kobarid je v sodelovanju z Društvom upokojencev Kobarid sredi novembra pripravila izlet v Rezijo z namenom spoznati ta del zamejstva, njegovo kulturo in običaje.

Poln avtobus izletnikov je užival v lepem sončnem vremenu, ko smo se vozili mimo Čedadada skozi vasi Beneške Slovenije. O težkih in temačnih dneh njihove zgodovine nam je ves čas vožnje pripovedoval Zdravko Likar, dober poznavalec razmer v zamejstvu in pisec več knjig. Veliko smo izvedeli tudi o furlanskem potresu, saj smo se vozili skozi kraje, ki so bili leta 1976 najbolj prizadeti.

Po dobri uri in pol vožnje smo z glavne ceste zavili v dolino Rezije. Hitro smo občutili utesnjenost doline na drugi strani našega Kanina. Topel sprejem smo doživeli v Ravenci pred »ta rozjansko kulturno hišo«. Tu nas je pozdravil vodnik Sandro Quaglia in nam v domu predstavil Rezijo in njen značilni ples. Še posebno nas je navdušila njegova govorica v rezijanskem jeziku. Zatem smo se odpeljali v

sosednjo Stolbico in si pod njegovim vodstvom ogledali muzej rezijanskih brusačev. Zanimivo je bilo poslušati, kako so možje odhajali peš, potem pa s kolesi po Evropi in celo do Egipta, med potjo po vaseh pa so ljudem brusili škarje, nože in drugo orodje in tudi popravljali dežnike. V bližini smo si ogledali še Muzej rezijanskih ljudi, kjer so predstavljene zgodovina in arheološke najdbe s tega območja.

Zdravko Likar nam je pripovedoval tudi o organiziranosti partizanskih enot v Benečiji in njihovi povezanosti s partizani iz Slovenije. Ker smo bili v Reziji, je posebno skrb namenil predstavitvi odpora teh ljudi in Rezijanskemu bataljonu, ki mu je poveljeval tudi njegov oče Ivan Likar - Sočan. Povedal je, da je takoj po kapitulaciji Italije veliko domačinov začelo zbirati orožje in pozivati ljudi k odporu. Med njimi je bil zelo dejaven Arturo Siega, ki je hitro navezal stike s slovenskimi partizani. Skupaj so načrtovali sabotažne in druge akcije in razorožili veliko karabinierskih postaj.

Vojko Hobič

V SLIKI IN BESEDI

Bučka:

4. novembra so občina Škocjan, krajevna skupnost Bučka, Združenje borcev za vrednote NOB Novo mesto in Občinska organizacija Zveze borcev za vrednote NOB Škocjan organizirale 18. tradicionalni pohod iz Škocjana na Bučko. Več kot štirideset pohodnikov sta v Škocjanu pozdravila predsednik OO ZB Škocjan Janko Škoporc in župan občine Jože Kapler.

Pohodniki so iz Škocjana krenili do Hrastulj, kjer jih je po prvem vzponu pričakal domačin Franci Šterk s svojo domačo kapljico. Pot so nadaljevali do geometričnega središča občine in zidanice družine Smrekar iz Stare Bučke. Tu sta jim zakonca Franci in Milena postregla domačo pogačo, jabolka in čaj. Na Bučki so se pohodnikom pri gasilskem domu pridružili pohodniki, ki ne zmorejo prehoditi daljše razdalje, praporščaki, pripadniki 1. spominskega dolenskega partizanskega bataljona s harmonikarjem, poslanka v Državnem zboru Republike Slovenije Jožica Derganc in gostje iz ZZB Cerkljevo - Idrija. V nadaljevanju je delegacija položila cvetje na spomenik padlemu borcu Jožku Sašku - Deviju, prav tako pa so venec na spomenik položili gostje iz ZZB Cerkljevo - Idrija.

V kulturnem domu na Bučki je nato sledila kulturna prireditev v spomin na prvi organizirani partizanski napad na nemško postojanko na Bučki pred 82 leti. V do zadnjega kotička zasedeni dvorani so prireditve v večglasnim petjem slovenske himne začeli Bučenski slavčki pod mentorstvom Kaje Jelenič. Kulturni program je v nadaljevanju v svojem profesionalnem slogu že drugo leto zapored vodila mlada recitatorica Ema Medved. Udeležence so med kulturnim programom nagovorili župan občine Jože Kapler, predsednik Krajevne skupnosti Silvo Vene in slavnostni govornik dr. Martin Premk, poslanec v Državnem zboru Republike Slovenije, ki se je v svojem govoru osredotočil predvsem na dogajanje med drugo svetovno vojno.

Najbolj zaslužnim za izvedbo tradicionalnih pohodov in kulturnih prireditev so bile tudi letos podeljene pisne zahvale. Prejeli so jih Kulturno društvo Bučka, 1. spominski dolenski partizanski dolenski bataljon in Ivan Petančič - Ičo. Kulturna slovesnost se je končala s partizansko pesmijo ob spremljavi harmonikarja Slavka Franka in s krajšo pogostitvijo prisotnih.

Janko Škoporc

Srednja Dobrava:

26. oktobra smo se na dobravskem pokopališču v dokaj velikem številu poklonili spominu na padle v narodnoosvobodilnem boju in umrle. Nemalo jih je prišlo predvsem zaradi osrednjega govornika, patra Bogdana Knavs s Svete gore. Ob njegovem govoru, polnem resnic in pozivov, da prav vsak od nas lahko kaj dobrega naredi za boljši svet, smo se onemelo samoizpraševali.

Program so z recitacijami in pesmimi poživili učence in učenci Osnovne šole Staneta Žagarja Lipnica. Zahvala gre mentoricama Katarini Perič in Ani Bec ter tudi novemu ravnatelju Boštjanu Kališniku, ki je bil tudi prisoten na prireditvi. 16-letni že večkrat nagradjeni harmonikar Miha Mozetič je začel prireditev dogodek s Počiva jezero v tihoti, pozneje pa je zaigral še tri partizanske. Na koncu nas je nastop trobentarja Stanislava Praprotnika s skladbo Bojana Adamiča Rezervistova uspavanka, izpeljan iz zmerne daljave, spomnil na Tišino, ki se po navadi igra na pogrebih - tj. na Memento mori. Program je povezovala naša aktivna članica Magda Štupnikar. Nadaljevanje je potekalo v gostilni Pri Marički, kjer nas je soorganizatorica krajevne skupnosti Srednja Dobrava povabila na mineštro in pijačo, slaščice pa so napleke sovaščanke.

Mira Hladnik

Slovenska Bistrica:

Letos je na Brinju, kjer ima ZB za vrednote NOB svoje prireditvene prostore, 15. septembra potekalo srečanje članic in članov Združenja borcev za vrednote NOB. Srečanja so se udeležili tudi Marijan Križman, predsednik ZZB NOB Slovenije, ter podpredsednici združenja Maja Valenčak in Jelka Kropec. Zbrane je nagovorila podpredsednica Valenčakova, ki je med drugim omenila tudi častnega predsednika združenja, Franca Bera, edinega (takrat, op. u.) še živečega borca. Predsednik Marijan Križman pa se je dotaknil tudi nekdanje skupne domovine, ki se je danes nekateri sramujejo, vendar brez Jugoslavije tudi današnje domovine ne bi bilo, saj se nič ni zgodilo samo od sebe.

Ob tej priložnosti so podelili bronaste plakete ZZB NOB za leto 2023, ki so jih prejeli Marija Bračič, Bojan Fajs, Vladimir Jelen, Ida Koprivnik, Maksimiljan Tramšek, Jurij Vindiš, Majda Vrečnak in Zdenka Detiček Opič. Priznanje sta prejela tudi praporščaka Franc Brezovšek in Jožef Tancer. Srebrno plake-

to ZZB NOB Slovenije pa je prejel Karel Mali, ki se je v organizacijo vključil leta 1986. Tovariši Mali izvaja različne dejavnosti za ohranjanje in uveljavljanje vrednot narodnoosvobodilnega boja ter za ustno in pisno ohranjanje zgodovinske resnice o narodnoosvobodilnem boju.

Posebej je dejaven pri organiziranju in sodelovanju pri domačih počastitvah zgodovinskih in jubilejnih obletnic s spominom na narodnoosvobo-

dilni boj, pri organizaciji tovariških in družabnih srečanj, razvijanju dobrih odnosov med članstvom v organizaciji za vrednote NOB, obiskovanju in pomoči ostarelim in bolnim članom naše organizacije in pri pridobivanju novih, predvsem mlajših članov v organizacijo. Kot predsednik OO ZB za vrednote NOB Poljčane vsako drugo leto uspešno organizira prireditev ob 27. aprilu, dnevu upora proti okupatorju na Boču, kjer se zbere več kot 500 udeležencev. Bil je eden od pobudnikov spominskega dogodka za padle kurirje postaje TV 4 na Dednem vrhu pri Makolah in slovesnosti na Sagadinovi domačiji v naselju Sreče, kjer so nacisti zažgali domačijo in umorili domačine in partizane, ki so se zdravili v skritih kletnih prostorih hiše. Zelo pomemben je njegov prispevek tudi pri sodelovanju z domoljubnimi in veteranskimi organizacijami pri skupnih projektih, in sicer spominskem dnevu občine Slovenska Bistrica, posvečenem poslednjemu boju borcev Pohorskega bataljona, Šarhovemu pohodu, Festivalu miru in drugih.

Zdenka Detiček Opič, foto: Jelka Kropec

Poljanska dolina:

Slovesnost v spomin na mrtve, ubite in umorjene občane in padle borce NOB Poljanske doline ob Kolpi smo imeli 31. oktobra pred Kulturnim domom Predgrad in pri spominski plošči NOB v Starem trgu. Kulturni program in prižig sveč smo opravili tudi pri spominski plošči Sinji Vrh. Pred spominsko ploščo Kulturnega doma Predgrad sta delegaciji KOZB položili venec in prižgali sveče. Skupaj smo sveče padlim borcem partizanom prižgali še ob spominski plošči na Osnovni šoli Stari trg ob Kolpi. Obiskali smo še vse grobove na pokopališču Stari trg ob Kolpi in prižgali sveče na grobu Lazji, grobu Prebilih in Kraškovič ter grobu treh neznanih partizanov - žrtev fašističnega terorja in domačih izdajalcev 24. oktobra 1943. Prižgali smo sveče in položili cvetje na partizanska grobova padlega partizana Ivana Lampeterja in Lada Grbiča, pomočnika politkomisarja bataljona Levstikove brigade, na pokopališču v Vidmu.

Z besedo in pesmijo smo počastili dan mrtvih in dan reformacije. Komenoracije smo izvedli po programu KO ZB Poljanska dolina ob Kolpi in KO ZB Stari trg ob Kolpi. V Kulturnem programu so sodelovali: pevka skupina Grajski pevci KŠD Predgrad; recitatorji Osnovne šole Stari trg: Andreja, Maruša, Eva, Jaka in flautistka Eva; recitatorica KŠD Predgrad: Mira Majerle; harmonikar Ivan Vrbanac in mladi Polančki.

Zaradi dežja smo kulturni program izvedli v Kulturnem domu Predgrad in v Osnovni šoli Stari trg ob Kolpi. Govornika sta bila Renata Butala, predse-

dnica sveta KS Stari trg ob Kolpi, in Andrej Mladenovič, podžupan občine Kočevje. Spomnili smo se na dan reformacije in spomnili smo se vseh žrtev, padlih borcev partizanov in domačinov med narodnoosvobodilnim bojem v Poljanski dolini, ki so dali svoja mlada življenja za svobodo. To naj bo nam v opomin, da se grozote, ki so se dogajale takrat, ne bi nikoli več ponovile. Hvala vsem nastopajočim kakor tudi udeležencem iz občin Kočevje, Črnomelj in Stari trg ob Kolpi.

Pavel Majerle Kukin, Katarina Kapš

Koper:

Nekateri člani Združenja protifašistov, borcev za vrednote NOB in veteranov Koper smo se 2. decembra udeležili tradicionalnega pohoda, ki ga pripravljajo v spomin na ustanovitev prvega odbora Osvobodilne fronte v slovenski Istri. Odpravili smo se do hiše na Plavjah v krajevni skupnosti Škofije, kjer so se 1. decembra 1941 člani odbora zbrali na ustanovni seji, in se poklo-

nili spominu nanje. Prav tako smo se poklonili spominu na sestri Cvetko in Ivano Škrli v Urbancih, ki sta bili ustreljeni tik pred koncem vojne, 28. aprila 1945. Pohod smo končali na Badihi, kjer je bil 19. marca 1945 ustreljen Danilo Pregarc iz Loga pri Ricmanjih. Pregarc je bil tudi eden od ustanoviteljev prvega odbora Osvobodilne fronte. Pohodnike sta lepo sprejeli in pogostili družini Letig in Berce, pri čemer je pomagala krajevna skupnost Škofije.

S. B.

Kal pri Hrastniku:

Člani Revirske spominske čete smo se 29. septembra skupaj s praporščaki in člani ZB za vrednote NOB Hrastnik pri spomeniku poklonili spominu na mladega kurirja Borisa Pusta. Ta je komaj pri 14 letih padel pod rafali okupatorja, ki ga je čakal v zasedi. Na tem kraju se vsako leto poklonimo njegovemu spominu, letos je minilo že 79 let od tragičnega dogodka. Slovesnost je obogatil tudi kratek kulturni program.

Darja Grebenc

Ilova gora:

Na Ilovi Gori je bila 28. oktobra partizanska spominska slovesnost. Izkazali smo spoštovanje žrtvam in njihovem trpljenju ter se jih spominjali. Govori so bili o vojnah v preteklosti in danes, poslušali smo pesmi, recitacije pesmi Karla Destovnika - Kajuha in Srečka Kosovele, z nami sta bila vedno topla sprejeti Zoran Predin in udarni Partizanski pevski zbor, sledili smo odličnim nastopom mladih z glasbili in suvereni povezovalki. Slovesnost so popestrili Partizanski dolenski odred, praporščaki in Slovenska vojska s častno stražo ter obiskovalci vključno s starostjo, tovarišem Hrastom. Vsi udeleženci so pričarali razpoloženje, ki je trajalo ves čas srečanja.

Vendar se človek vpraša, ali opomin »Nikoli več vojne!« resnično velja. Ali ga nekateri zelo hitro pozabijo, ko pridejo bližje oblasti ali do nje?

Miloš Šonc

Drča:

Tradicionalna spominska slovesnost ob dnevu mrtvih, posvečena padlim slovenskim partizanskim borcem in drugim žrtvam nacifašističnega okupatorja, je bila 1. novembra pri spomeniku na Drči. Tudi letos je bil organizator komemoracije ZB za vrednote NOB Vrhnika in sodelovanju z Območnim združenjem veteranov vojne za Slovenijo Vrhnika - Borovnica in Policijskim veteranskim društvom Sever, odbor Vrhnika - Borovnica. Pokroviteljica pa je bila kot vedno občina Vrhnika.

Spomenik je bil uradno odkrit na Drči 1. novembra 1949, takrat je bila tudi prva spominska slovesnost. Tradicija se je ohranila do današnjih dni. Idejni oče je bil arhitekt Boris Kobe, partizana, ki gleda z vrha spomenika na Vrhniko in proti Ljubljani, pa je izdelal kipar Boris Kalin. Tu je pokopanih 63 partizanov predvsem iz vrhniške okolice. Na spominski grobnici pa je vpisanih 127 imen padlih partizanskih borcev in drugih žrtev nacifašizma. Po vojni so umrli še trije Vrhničani, ki so bili nosilci partizanske spomenice 1941, in so tudi pokopani v grobnici: Viktor Klobučar - Kragulj (1976), Jaka Leskovec - Ambrož (1978) in Karel Grabeljšek - Gaber (1985).

Na letošnji slovesnosti se je zbralo lepo število Vrhnčanov in ljudi iz bližnjih krajev. Venec k spomeniku padlim borcem NOB so položili podžupan Vrhnike Mirko Antolovič, predsednik ZB za vrednote NOB Vrhnika Miran Štupica in predsednik Policijskega veteranskega društva Sever - odbor Vrhnika - Logatec Rajko Pirč. Nato je zbrane nagovorila Katja Klobučar, hči Viktorja Klobučarja - Kragulja, ki je pokopan v tej grobnici. Sledila je recitacija

V SLIKI IN BESEDI

pesnitve Janeza Menarta Kmečka zveza, pesnik je v verze vtikal zgodovino slovenskega naroda. Pesnitev so izvedli učenci Osnovne šole Antona Martina Slomška Neva Bradaškja, Alen Čović, Sara Jurca in Oskar Radivojevič pod vodstvom učiteljice slovenščine Ranke Kesser.

Na slovesnosti vsako leto sodelujejo pevci in pevke MePZ Mavrica pod vodstvom Darinke Fabiani in Pihalni orkester Vrhnika pod vodstvom Matice Titivška. Vezno besedo in verze Karla Destovnika - Kajuha in Janeza Menarta pa je vtakala Mirjam Suhadolnik. Za konec pa so pevci in glasbeniki slovesnost sklenili z znano partizansko »Hej, brigadek«.

Simon Seljak

Cerknica:

Za mir bom govoril, svobodo, ljubezen je bil naslov spominske slovesnosti ob 80. obletnici požiga Cerknice, ki so jo 18. septembra 2023 v Kulturnem domu Cerknica pripravili Združenje borcev za vrednote NOB Cerknica, skupina Stare slike in občina Cerknica.

V spomin na tragedijo ter v čast članom kulturne skupine XIV. divizije duhovniku Jožetu Lampretu, pesniku Karlu Destovniku - Kajuhu, cerkniškemu harmonikarju Janezu Lavriču, godbenikom, borcem in številnim žrtvam so nastopili Marijana Breclj, Matjaž Ocepek, Miha Razdrih, Krunoslav Križ, Moški pevski zbor Tabor Cerknica in Komorna zasedba Godbe Cerknica.

Med programom je skupina Stare slike pripravila tudi projekcijo fotografij iz tistega časa. Slavnostni govornik, častni občan občine Cerknica Tone Urbas, je predstavil dogajanje v Cerknici 18. in 19. septembra 1943 in poudaril, da je ta prireditev prvi javni spomin na te dogodke.

Drago Frlan, foto: Ljubo Vukelič

Koprivnik:

Združenje borcev za vrednote NOB Kočevje, Krajevni odbor ZB za vrednote NOB Rudnik - Šalka vas in krajevna skupnost Rudnik - Šalka vas smo 23. septembra pripravili že tradicionalno spominsko srečanje v Koprivniku. S kulturnim programom, ki ga je odlično povezovala Irma Grbec in v katerem so sodelovali moški pevski zbor Svoboda, Kočevska godba, recitatorke Majda Rački, Jelka Domevšček in Živka Komac ter harmonikar Jakob Prelesnik, smo se poklonili spominu na leta 1942 ustreljene člane rajonskega odbora Koprivnik in vse druge borce, ki so do konca vojne padli v Koprivniku in njegovi okolici. Spomnili smo se tudi 80. obletnice ustanovitve Levstikov, Kočevske in Ljubljanske brigade. Prvi dve sta bili s pozneje priključenim jurišnim bataljonom vključeni v XVIII. divizijo in njene boje za ohranjanje svobodne Bele krajine. Proslavo so počastili tudi častna garda Slovenske vojske in praporščaki.

Kljub močnemu dežju se je slovesnosti udeležilo več kot 160 obiskovalcev. Z glasnim aplavzom smo pozdravili prihod slavnostnega govornika, ministra za obrambo Marjana Šarca, ki je položil venec k spominski plošči na stavbi nekdanje osnovne šole v središču Koprivnika. Prav tako smo poleg ministrovega svoj venec položili tudi predstavniki ZB Kočevje, cvetje pa smo položili tudi na drugi dve obeležji, na pokopališču in na križišču cest Koprivnik, Črnomelj, Baza 20, kjer stoji spomenik sedmim neznanim padlim borcem XVIII. divizije. V nadaljevanju je predsednica KO ZB Rudnik - Šalka vas Martina Peterlin toplo pozdravila ministra Marjana Šarca, poslanca SD Predraga Bakoviča in podžupana Andreja Mladenoviča ter vse prisotne in jim zaželela prijetno počutje med nami.

Slavnostni govornik minister za obrambo Marjan Šarec nas je spomnil na hude boje na Kočevskem in v svojem govoru poudaril, da se je slovenski narod uprl sovražniku, ker ni hotel hoditi po poti hlapčevske ponižnosti. Ni želel vdano prenašati nasilja in sramotnega sožitja z okupatorjem. Izbral je pot časti in svobode, čeprav za ceno življenj. To odločitev je treba danes spoštovati, saj je edina prava, kot je bila prava tudi leta 1991.

Predsednik ZB Kočevje Dušan Zamida je podelil priznanja zaslužnim članom, in sicer zlato plaketo Darku Terčonu, priznanje praporščaka Jožetu Majerletu in naziv častni član ZB za vrednote NOB Kočevje Jožetu Oberstarju za njegovo dolgoletno in uspešno predsedovanje ZB za vrednote NOB Kočevje.

Zlatica Arko

Ljubljana Poljane:

13. oktober je dan, ko se že dolga leta zbiramo pri spomeniku 24 talcev pri Gimnaziji Poljane v Ljubljani, da se ob dnevu četrte skupnosti Center poklonimo spominu na junake, ki jih je na ta dan leta 1942 pomorila italijanska fašistična soldateska kot maščevanje za fizično odstranitev najvišjega pred-

stavnika takratne politične elite, ki se je hlapčevsko poklonila in predala oblast okupatorju. Bilo jih je 24. Bili so nekomu oče, sin, brat, prijatelj. Usmrčeni so bili brez predhodne sodne obravnave, čeprav je bilo uzakonjeno, da se ta opravi v 48 urah.

Tudi letos smo se pri spomeniku spominu talcev poklonili s polaganjem cvetja, častno stražo Slovenske vojske in praporščakov. Še posebej pa sta nas v kulturnem delu s Partizanskim pevskim zborom vse ganila dijaka Gimnazije Poljane z občutenim podajanjem pesmi Karla Destovnika - Kajuha

in Vide Brest. To se ni zgodilo prvič. Vrsto let je spominska slovesnost pri spomeniku 24 talcev tudi srečanje generacij, saj nam dijaki Poljanske gimnazije in njihova mentorica Mateja Pandel vedno znova dokazujejo, da žrtve niso bile zaman.

Tudi ljubljanski župan Zoran Jankovič in predsednik Združenja ZB NOB Center Mihael Grobelnik sta vsak na svoj način in s svojimi besedami opozorila na zdajšnja družbena vprašanja doma in v svetu. Odločno sta izrazila nasprotovanje sleherni vojni in se zavzela za mir v svetu. Slovenija in Ljubljana kljubujeta in sta pokončni ne samo v besedah, ampak pregovorno tudi v dejanjih, je poudaril Mihael Grobelnik. Dokaz te drže mesta heroja je spomenik izbrisanim, ki v opomin na to črno piko slovenske osamosvojitve stoji v Parku izbrisanih pred obnovljenim Rogom.

Meta Verbič

Črnuče:

Združenje borcev za vrednote NOB Črnuče je ob dnevu mrtvih pripravilo številne komemoracije v spomin na vse padle, ki so dali svoje življenje, da smo premagali uničujoči nacifašizem in zaživel v svobodi in miru. Udeležili smo se komemoracije ZB na Lancovem, kjer je spomenik ubitim talcem, med njimi tudi heroinji Rezki Dragar, imeli smo komemoracijo pri spomeniku padlih partizanov Rašiške čete v Selu pri Vodichah, položili smo cvetje in sveče pri Kraljevi domačiji v Podgorici ter pri spomeniku Rezke Dragar pri Osnovni šoli Dragomelj. Tu so z recitacijami in glasbenimi točkami sodelovali tudi učenci te šole s svojo mentorico gospo Medved. Cvetje in sveče smo položili tudi pri spomeniku ob M-trgovini v Podgorici.

Poleg tega smo cvetje in sveče položili v Parku herojev pred Osnovno šolo Maksa Pečarja na Črnučah, pri spomeniku Ceneta Štuparja v Rašiškem gozdu in pri osrednjem spomeniku padlim borcem NOB in žrtvam sovražnikovega nasilja s Črnuč in sosednjih naselij pred Kulturnim domom Črnuče. S svečami in cvetjem smo se poklonili tudi pred spominsko ploščo na gasilskem domu v Nadgorici.

Osrednja spominska slovesnost je bila 25. oktobra na pokopališču Črnuče pri spomeniku žrtvam. Kratek nagovor pred začetkom komemoracije je imel predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Črnuče Rudi Vavpotič, delegacija članov ZB Črnuče pa je k spomeniku položila venec. Na spomeniku je vklesano 59 imen partizank in partizanov s Črnuč in okolice, ki so v bojih z okupatorjem izgubili svoje življenje. To je v svojem slovesnem nagovoru posebej poudaril dr. France Križanič in povedal, kako pomembno je ohranjati spomin na velika dejanja herojev narodnoosvobodilnega boja, ki so temelj sodobnega svobodnega sveta. Z recitacijami in glasbenimi točkami so sodelovali učenci Osnovne šole Maksa Pečarja, šolski pevski zbor, recitatorke – članice ZB Črnuče in MePZ KUD Svoboda Črnuče.

Na vseh navedenih slovesnostih kakor tudi na slovesnostih na širšem območju Ljubljane je bil s praporom NOB Črnuče prisoten tudi naš praporščak Sulejman Čerimovič. Pri slovesnosti na pokopališču Črnuče pa so sodelovali tudi praporščaki Ljubljane – mesta heroja, ZB Lancovo in Sever. S tem smo pokazali veliko spoštovanje do vseh, ki so plačali velik krvni davek za našo svobodo. Slava jim!

Marija Plazar

PREJELI SMO

Odmev na trditve

Odmev na trditve Žive Vidmar v članku 80 let od uničenja Lackove čete (Svobodna beseda, oktober 2023, str. 9): »Na Primorskem je bila protifašistična organizacija TIGR na drugem tržaškem procesu obglavljena, tako da se je osvobodilno gibanje tam razmahnilo šele s prihodom partizanskega IX. korpusa.«

Vodstvo slovenskega osvobodilnega gibanja si je vse od začetka vojne prizadevalo, da tudi na območju Primorske zaneti oborožen odpor. Jeseni leta 1941 je tja odšlo prvih sedem partizanov, ki so pridobili nekaj domačinov in pozimi izvedli več oboroženih akcij. Postopoma so se organizirale prve partizanske enote. Aprila 1942 je v spopadu z italijansko vojsko na Nanosu padlo pet partizanov, enajst pa so jih italijanske sile ujele. To je bil prvi veliki boj na Primorskem, torej na ozemlju, ki ni bilo okupirano, ampak del države, ki pa je bila okupatorica ozemlja sosednje države, kjer so živeli Slovenci. Temu boju je sledil velik sodni proces v Rimu, na katerem je bilo 25. junija 1942 petnajst ljudi, od tega deset partizanov, ujetih na Nanosu, obsojenih na smrt. Avgusta je bil ustanovljen 1. primorski bataljon Simona Gregorčiča, prihod Loškega (Soškega) odreda septembra 1942 pa je omogočil partizanskim enotam na Primorskem okrepitev in hitrejši razmah. Že v tem času so se partizani pojavili tudi v Beneški Sloveniji.

Novolet osvobodilnega gibanja se je začel po padcu Musolinija julija 1943 in je po kapitulaciji Italije prerasel v množično vstajo. Pred tem je bilo na Primorskem kakšnih 150 partizanov, ki pa so kljub temu razorožili več enot italijanske vojske. Povsem samoiniciativno in spontano in celo nepričakovano za vodstvo odporniškega gibanja je na Primorskem nastala splošna vstaja. Slovenskemu in hrvaškemu prebivalstvu se je vdaja Italije zdela tista priložnost, v kateri ponovno odločajo o svoji usodi. Partizanske enote so vkorakale v nekatere večje vasi in trge, vzpostavile začasno oblast in začele zbirati prostovoljce, ki so se spontano v stotinah pridruževali partizanom. Podobno se je začelo dogajati tudi v Istri. V nekaj dneh po 10. septembru so ustanovili okoli 30 bataljonov. V partizane so iz Trziča, Trsta in Gorice prišli tudi delavci italijanske narodnosti.

Slovenske in italijanske partizanske enote so se nemški vojski, ki se je začela približevati z zahoda, postavile v bran v bližini Gorice, tudi zato, da bi imeli dovolj časa za umik v notranjost. Že v nekaj dneh je bilo pred Gorico pet bataljonov, organiziranih v dva odreda. Vzpostavili so sklenjeno obrambno črto, ki je obkrožala mesto in se raztezala 25 kilometrov v dolžino. Obkrožili so dva bataljona nemške vojske v Gorici, vendar jim kljub večkratnim napadom mesta ni uspelo zavzeti. So pa v zaledju pospešeno odvažali zaplenjeno vojaško blago in orožje, kar je bil eden od poglavitnih razlogov, da so vztrajali na nepremičnih položajih.

Vodstvo slovenskega osvobodilnega gibanja je 18. septembra ustanovilo Operativni štab za zapadno Slovenijo. Prva njegova odločitev je bila sklep o ustanovitvi šestih brigad. Brigade naj bi opustile frontalni način bojevanja okoli Gorice in Idrije ter predvsem razušile železniško progo v dolini Soče in Krasu, progo med Postojno in Trstom ter ceste na tem območju. Čeprav je bilo obdobje tako imenovane prve svobode kratko, saj je v osrednji Primorski trajalo le petnajst dni, pa so bile »splošna oborožitev in zanjo zvezana mobilizacija, triumf OF kot edine politične sile in ustanovitev Narodnoosvobodilnega sveta /.../ tri velike postavke dobe od 8. do 25. septembra«. Narodnoosvobodilni svet (NOS) je 11. septembra 1943 objavil, da na Primorskem prevzema vso oblast. Vrhovni plenum OF pa je 16. september 1943 sprejel razglas o priključitvi Primorske svobodni in združeni Sloveniji.

V analizi kratkega obdobja tako imenovane prve svobode od kapitulacije Italije do nemške ofenzive 25. septembra 1943, ki jo je NOS 9. oktobra poslal Izvršilnemu odboru OF, so poudarili, da se je jasno pokazalo, da je OF edina slovenska organizacijska sila na Primorskem in da je »plebiscit naroda v prvih urah po polomu Italije pokazal OF kot narodno oblast«. Nemška ofenziva je močno prizadela partizanske enote. V skladu z navodili so nemške enote nastopale zelo surovo, požigale so hiše in vasi, kjer je prišlo do bojev, pobijale tudi civilno prebivalstvo. V bojih naj bi po nemških poročilih padlo 1446 partizanov. Tako so se partizanske enote močno zmanjšale.

Na Primorskem se je partizanska vojska spet lahko oblikovala po nemški ofenzivi. Oktobra so ustanovili dve diviziji, brigado in dva odreda, skupaj je bilo okrog 8000 borcev. Vendar tudi takšna organizacijska oblika ni bila končna. 21. decembra 1943 je Vrhovni štab na predlog slovenskega Glavnega štaba ustanovil 9. korpus NOVJ, v katerem so delovali zlasti primorski partizani. Vanj je uvrstil obe diviziji, poleg tega pa vključil oziroma ustanovil še pet odredov. Legendarni korpus je nato deloval vse do konca vojne, ko so njegovi borci sodelovali pri osvobajanju Primorske, tudi Trsta in Gorice.

Nevenka Troha

■ GLEDALIŠČE *Uprižarjanje zgodovinskih dogodkov (1)*

Od Kajuha do Pohorskega bataljona

Obdobje druge svetovne vojne postaja v slovenskih poklicnih gledališčih repertoarni izziv za mlajše generacije ustvarjalcev. V sezoni 2023/24 so že na začetku sezone kar štiri uprizoritve s tematiko iz druge vojne. V tem zapisu se bom omejila na dve.

V Mestnem gledališču Ptuj so začeli sezono 25. septembra, in sicer s premiero avtorskega projekta **Pohorski bataljon Jerneja Lorencija in Dina Pešuta**, predstavo je Lorenci tudi režiral. Nastala je v koprodukciji z Mestnim gledališčem ljubljanskim (MGL), kjer jo bodo prvič uprizorili 8. januarja 2024 ob 15. uri, prav na 80. obletnico zadnje bitke borcev bataljona.

Pripoved o bataljonu z natančnim komentiranjem in branjem zgodovinskih dokumentov je zastavljena kot dokumentarna drama. V odrski postavitvi Lorenci ne uporablja nobene ilustrativnosti, le golo igralsko pripoved gledalcu. V vrhunskih igralskih interpretacijah ves čas sledimo njihovem osebnemu odnosu in čustvenemu odzivanju na grozote, ki tičijo za golimi zgodovinskimi podatki iz arhivov in zapisov. S tem še poudari, da so za vsemi podatki ljudje, trpljenje, strah, pogum in

odločitve, ter nas opominja, da so vojne čisto blizu nas, obenem pa je počastitev spomina na Pohorski bataljon in okupirano Štajersko.

Jernej Lorenci pravi, da sploh ne gre za Pohorski bataljon. Gre za ekstremno izkušnjo v ekstremnih okoliščinah, kot so strah, lakota, mraz, smrad, trupla, odtrgani udje, gnijoča telesa, žeja; ni kuhinje, ni stranišča, ni postelje, ni televizije, interneta, telefona, jogurta in ni brezglutenskega burgerja. Ni ničesar, kar je zame (za nas) povsem samoumevno. Pa vendar sodim(o). Sodim(o) ves čas, četudi nimam(o) ekstremnih izkušenj v ekstremnih okoliščinah. Od kod mi (nam) to-

Pred ptujsko premiero so zapisali

»8. januarja 1943 je okoli 2000 pripadnikov okupatorske vojske obkolovalo bataljonski tabor pri Osankarici. Spopad se je začel malo pred poldnevom. V srditi poslednji bitki, ki je trajala dve uri in pol, je bilo ubitih 69 borcev, poslednjega pa so okupatorji ranjenega ujeli in usmrtili kot talca.

Predstava v ptujskem gledališču

rej pravica, da sodim(o)? Je morda nujno potrebno vsaj to, da si zares skušam(o) predstavljati takšne izkušnje in takšne okoliščine? Ali da neham(o) soditi kar tja povprek? Je morda čas, da obmolčim(o), še dodaja.

Predstava se ukvarja z vojno in ne s politiko

Direktor ptujskega gledališča **Peter Srpčič** je poudaril, da nikakor ne gre za predstavo, ki se ukvarja s politiko, se pa zato ukvarja z vojno: »Danes v naši bližini znova poteka zelo krvava vojna, narava nam kaže svoje zobe, z naravo smo v vojni, ki jo izgubljam, naša politika očitno ne razume drugega kot logike spo-

pada in delitve. Kaj pa človek sredi tega? Kakšna je njegova izkušnja? Mislim, da odgovore na to človeško vprašanje, kaj se zgodi s človekom, ko se znajde sredi teh okoliščin, iščemo v tej predstavi in iščemo v naši sezoni.«

Kot pravi direktorica in umetniška vodja MGL **Barbara Hieng Samobor**, je sicer predstava za obe gledališči osrednji dogodek sezone, napovedujejo pa sodelovanje tudi v prihodnosti. Predstavo Barbara Hieng Samobor vidi tudi kot nekaj, kar je ta trenutek moralo dobiti priložnost, pobuda Lorencija se pokriva z repertoarnimi izzivi na več frontah, ne samo v gledališčih, temveč tudi v filmu, nadaljevanjih. To pomeni,

da iz epizod osrednjega dela minulega stoletja avtorji in razmišljevalci prevrtavajo te zgodbe, ki so zdaj na neki način metafora in izkustveni bazen, da si odgovarjamo na vprašanja, ki žal znova postajajo del našega vsakdana. To so vzpon nacizma, ozemeljska vojna kot nekaj popolnoma legitimnega, uporaba jedrske in kasetne vojne opreme. To so nekatere stvari, za katere smo mi, ki smo bili majhni v za naš del sveta zelo srečnem obdobju, učili, da jih zagotovo nikoli več ne bo, da nekaj veljajo napisane deklaracije, mednarodni sporazumi. Barbara Hieng Samobor misli, da je Lorenci, ko je predlagal, da pripravijo predstavo Pohorski bataljon, pravzaprav zajel v ta svoj namen ne le najbolj znameniti slovenski medvojni mit, ampak dogajanje vsega sveta.

Uprižoritev je plod prve koprodukcije ptujskega in ljubljanskega Mestnega gledališča z odličnim igralskim ansamblom MGL, ki ga sestavljajo: Mojca Funkl, Mirjam Korbar, Nina Rakovec, Lara Wolf, Branko Jordan, Primož Pirnat, Matej Puc, Lotos Vincenc Šparovec, Gaber K. Trseglav, Gašper Lovrec, Jure Rajšp.

Branka Bezeljak, foto: Marko Pigac

■ DOGODKI *Graško pokopališče*

Komemoracija pred spomenikom žrtvam nacizma

Na osrednjem pokopališču v Gradcu je 28. oktobra potekala komemoracija ob dnevu spomina na mrtve. Spominsko slovesnost sta pripravili združenji borcev za vrednote NOB iz Lenarta in Ruš, udeleženci pa so prišli iz Ruš, Lovrenca na Pohorju, Slovenske Bistrice, Cerkevjenjaka, Lenarta, Ormoža in Maribora ter Domoljubnega društva iz Puconcev.

Na komemoraciji se je zbralo več kot 150 udeležencev, udeležile pa so se jo tudi županja občine Ruše Urška Repolusk in še živeči hčeri legendarnega narodnega heroja Alfonza Šarha - Iztoka, borca 1. pohorskega bataljona. Govornik je bil Marijan Križman, predsednik ZZB NOB Slovenije.

Na spomeniku, ki ga je oblikoval arhitekt Boris Kobe in je delo Granita iz Oplotnice, odkrit pa je bil 1. novembra 1961, je vklesanih 2516 imen žrtve nacizma, od tega 1213 Slovencev, 374 talcev iz celjskega Starega piskra, 661 talcev iz mari-borskih zaporov, med njimi tudi 65 borcev Pohorskega bataljona. Druge žrtve so bile iz Šoštanja, Trbovelj in Gorenjske. Tu pa počiva tudi zverinsko obglavljenih 45 dezerterskih iz nemške vojske.

Kot je v govoru povedal Marijan Križman, na spomeniku lahko razberemo imena zverinsko mučenih in ubitih slovenskih narodnih herojev: Slavko Šlander - Aleš, Slava Klavara, Franc Vrunč - Buzdo, Jože Hermanko, Jože Kerenčič, Rado Iršič - Grega, Alfonz Šarh - Iztok, Jože Menih - Rajko Knap, Pavla Mede - Katarina, Franc Vrisk - Ciril in Dušan Mravljak - Mrož.

Marijan Križman se je v svojem govoru dotaknil tudi dveh vojn, ki divjata v naši bližini. »Trpljenje drugih spremljamo po medijih, in

kot da se iz druge svetovne vojne nismo ničesar naučili. Očitno ne, saj vojna v Ukrajini dobiva vse večje razsežnosti in vse več je žrtve med civilnim prebivalstvom. Ob tem še dogodek, ki je presenetil velik del evropske javnosti, trpeče pod nacizmom med drugo svetovno vojno.« Križman je spomnil tudi na udeležbo 98-letnega nacističnega kolaboranta Jaroslava Hunka v kanadskem parlamentu. Gre za človeka zločinske nacistične formacije 14. divizije, znane tudi kot SS-divizija Galicija, ki je med drugo svetovno vojno delovala tudi na današnjem ozemlju Slovenije in je bila na nürnberških procesih spoznana za zločinsko organizacijo.

Izognil se ni niti spopadu na Bližnjem vzhodu med Izraelom in Palestino, kjer predsedstvo ZZB NOB Slovenije poziva k miru in humanitarni pomoči tamkajšnjim civilistom. Na koncu je znova spomnil na žrtve, pokopane na graškem pokopališču: na tiste, ki so pripomogli k temu, da smo svobodni, govorimo slovensko ter imamo svojo suve-

reno in samostojno državo Slovenijo. Prav tako se ob dnevu mrtvih spomnimo vseh borcev za mir in svobodo – od generala Rudolfa Maistra, tigrovcev in partizanov do osamosvojiteljev.

V kulturnem programu je sodelovala glasbena in recitatorska skupina Samotarji iz Hoč. Delegacije so k spomeniku, na katerem je v enajstih jezikih zapisano »Čuvajte svobodo in mir, kajti dali smo zanj življenja«, položile vence in cvetje.

Komemoracije ni moglo skaliti turobno in deževno vreme. Greni pa ga dejstvo, da je tam čez dan ali dva prireditev drugega organizatorja. Mestna občina Gradec namreč vsako leto pri mednarodnem spomeniku organizira srečanje v spomin na žrtve nacionalsocializma, ki se ga udeležuje tudi delegacija iz Slovenije. Mar tu ne bi mogli najti skupnega dogovora in prireditelj združiti? Graška županja Elke Kahr verjetno ne bi nasprotovala skupnemu dogodku.

Franc Bratkovič

■ DOGODKI *Kočevje*

Pogovorni večer z Milanom Kučanom

Prvi predsednik Republike Slovenije, Milan Kučan, je 1. decembra v Kočevju v dvorani tamkajšnjega kulturnega centra na večeru, ki ga je organiziralo Združenje borcev za vrednote NOB Kočevje, izredno korektno, argumentirano in verdostojno prikazal preteklost tako v času narodnoosvobodilnega boja in še pred tem kot tudi v letih 1990 in 1991 ter seveda danes. Pogovor je odlično vodila prof. Meta Kamšek. Milan Kučan se ni izognil nobenemu bistvenemu vprašanju ter vprašanju preteklega in sedanjega življenja, prav tako ne predlogom rešitev doma in v svetu. Točke rešitve, kot so upor proti militarizaciji, orožarskim koncertom ter vojnem, upor proti kršenju vseh človekovih pravic, upor proti socialni neenakosti ter upor proti zlorabi narave, so danes prav tako nujne in potrebne, kot so bili leta 1941 upor proti okupatorjem ter leta 1991 upor proti nacionalizmu in avtokraciji ter boj za samostojnost in neodvisnost. Številne trezne misli, življenjske izkušnje in pravočasno razumeva-

nje dogajanj doma in v svetu delajo prvega predsednika RS Milan Kučana za resnično velikega državnika, kakršnih je malo tako v Sloveniji kot v svetu. Tudi zato bi bilo umestno in potrebno, da bi njegove nasvete oz. besede poslušali tisti odločevalci, ki jih pravzaprav ne slišijo oziroma nočejo slišati. Morda jih zato tudi ni bilo v dvorani.

Slika cenjenega naravovarstvenika mag. Janeza Černača je zahvala za vse sledi, ki jih je tovariš Kučan pustil v svojem življenju. Avtobiografska knjiga Avgusta Grila »Kočevje med Slovenci« pa je zahvala za predsednikovo toleranco in razumevanje različnosti ljudi ter narodove zavesti in kulture.

Miloš Šonc

Združenje borcev za vrednote NOB Kočevje se zahvaljuje svojim članom in vsem drugim, ki so se udeležili pogovornega večera z Milanom Kučanom, še posebej županu dr. Vladimiru Prebiliču in podžupanu Andreju Mladenoviču.

■ RAZSTAVA NOB 1941–1945

Spomini, ki še živijo

V galeriji knjižnice Radlje ob Dravi je bila sredi novembra na ogled razstava Narodnoosvobodilni boj 1941–1945. Ob razstavi smo pripravili tudi okroglo mizo z naslovom Spomini, ki še živijo. Svoje izredno zanimive spomine je z nami delil **Alojz Kodrun**, ki je vojno kot otrok doživel v Ribnici na Pohorju:

»Nekega jutra, ko se je komaj začelo svitati, me je zbudil ropot v hiši. Slišal sem tudi glasove, ki so prihajali od zunaj izpred hiše. Hitro sem vstal in pogledal skozi okno. Videl sem ljudi hoditi v koloni od hiše v smeri poti, ki je vodila v kamnolom, oddaljen kakšnih pet minut hoje. Bilo jih je približno dvajset. Moj oče in svak Franc Pogorelec sta morala vsako jutro zelo zgodaj vstati, ker sta šla v službo. Ko je mati prišla v hišo, je videla, da sem jaz že vstal. Mamo sem vprašal, kdo

so bili ti ljudje, a me je ostro zavrnila, da nisem nič videl, ampak sem samo sanjal. Seveda sem hotel mamo prepričati, da sem res videl ljudi, ki so imeli okrog ramen ogrnjene in privezane koče in so v koloni odšli od naše hiše. Mati mi je še enkrat rekla, da sem vse to le sanjal. A ker sem vztrajal pri svoji trditvi, sem si prislužil kazen. Bil sem tepen in jecljaje rekel, da sem res sanjal. Mati mi je zabičala, da se o tem ne pogovarjava več.«

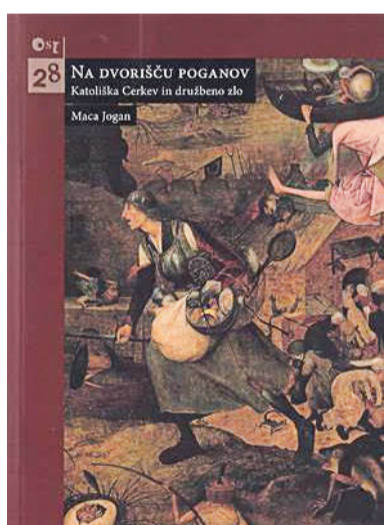
Posebej smo pozdravili tovarišico **Danico Žorž**, ki je bila najmlajša partizanka v Ribnici na Pohorju. Prireditve so se udeležili tudi župan občine Radlje ob Dravi **mag. Alan Bukovnik**, podpredsednica ZKP Celovec **Maria Koletnik - Mojca** in drugi dragi gostje. Okroglo mizo je odlično vodil **Matjaž Jeznik. Matjaž Tomažič**

■ KULTURA Dr. Maca Jogan

Na dvorišču poganov. Katoliška cerkev in družbeno zlo

Znanstvena monografija z gornjim naslovom je izšla sredi leta 2023 pri Založbi Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani. Avtorica **dr. Maca Jogan**, zaslužna profesorica Univerze v Ljubljani, se v tem delu osredotoča na vprašanje, kako je Cerkev na Slovenskem v vsaj poldrugem stoletju uresničevala strategijo boja zoper družbeno »zlo«, ki naj bi ga povzročal ateizem v vseh pojavnih oblikah.

V prvem delu (Katoliška cerkev in motnje »naravnega reda«) predstavlja in analizira družbeni nauk v ključnih papeških enciklikah, ki je določal delovanje vesoljne Cerkve od pojava »zla« v 19. do začetka 21. stoletja. Poznavanje njene temeljne strategije omogoča (v veliki meri) tudi razumevanje delovanja krajevnih cerkva, kot je slovenska. Obsežnejši drugi del (Cerkev na Slovenskem: ogrožanje in oživljanje) je namenjen osvetlitvi spremenljivega položaja in vloge Cerkve glede na različne državne pripadnosti in tipe družbene ureditve: po kronološkem zaporedju si sledijo poglavja, v katerih je predstavljen čas do konca prve svetovne vojne (ko se je vzpostavilo množično katoliško organiziranje laičnega »občestva« za boj zoper »blodne ideje«), med prvo in drugo svetovno vojno (ko je Cerkev postajala vse bolj bojevitva v spopadu s »komunizmom«), delovanje Cerkve v drugi svetovni vojni

(ko je postala jedrna soinstitucija v organizirani oboroženi kolaboraciji z okupatorji), v času zgodnjega socializma (ko je ločena od posvetne države, njena dejavnost pa omejena na zasebno območje) in končno doba postsocializma, ko oživljena skrbi za krepitev totalitarnega katolicizma kot edine prave razvojne poti v »srečno prihodnost«.

S. B.

■ KULTURA Sklenili Kajuhovo leto

Praznik partizanske pesmi

Kulturno-umetniško društvo Serafin je tudi letos 25. novembra, že petnajstič, v Festivalni dvorani v Ljubljani organiziralo Praznik partizanske pesmi. Ta jubilej je zaznamovalo tako, da je z njim sklenilo Kajuhovo leto, ki ga je ob 100. obletnici pesnikovega rojstva razglasila Vlada Republike Slovenije. Tudi zato pesmi na Kajuhova besedila ni manjkalo.

Nastopili so Partizanski pevski zbor, Ljubljana; Ženski pevski zbor Laniške predice, Škofljica; Mešani pevski zbor DU Kranj; Moški pevski zbor KD Tine Kos, Moravče; Seniorski pevski zbor Glasbene matice, Ljubljana; Moški pevski zbor MAJ, Kranj; Ženska vokalna skupina Zimzelen, Nova Gorica; Primorski akademski zbor Vinko Vodopivec, Ljubljana. Vsak zbor je zapel tri pesmi. Omeniti velja, da so Seniorski pevski zbor Glasbene matice in oba zbora iz Kranja na prazniku nastopili prvič.

Primorski akademski zbor Vinko Vodopivec

Častni pokrovitelj prireditve, župan mestne občine Ljubljana Zoran Jankovič, se je opravičil. Zastopal ga je podžupan Dejan Crnec. Skoraj odveč je dodati, da so obiskovalci dvorano tudi tokrat napolnili do zadnjega kotička. So pa ob začetku prireditve izvedeli za pomembno

novico, da na pobudo Partizanskega pevskega zbora prav zdaj pri Slovenskem etnografskem muzeju poteka postopek za vpis izvajanja partizanske pesmi v register slovenske nesnovne kulturne dediščine.

M. R.

■ DOGODKI 37. Maistrove prireditve

V znamenju domoljubja

Na Zavrhu v Slovenskih goricah so se konec novembra končale 37. Maistrove spominske prireditve. Brigadir Slovenske vojske Peter Zakrajšek, Maistrov vnuk Borut Maister, lenarški župan mag. Janez Kramberger in predsednik Domovinskega društva generala Rudolfa Maistra Maribor Aleš Arih so h kipu generala Maistra pred Štupičevo vilo položili venec. Pred položitvijo venca je nastopil kvintet trobil Slovenske vojske. Slavnostni govornik je bil brigadir Slovenske vojske in poveljnik Centra vojaških šol Peter Zakrajšek. Orisal je vlogo in pomen generala Maistra v kontekstu krepitve slovenskega domoljubja, ki ga je treba ne samo ohranjati in krepiti, ampak predvsem z osebnimi zgledi starejših prenašati na mlade. Domoljubje kot dragoceno vrednoto morajo mladi sprejemati kot del ohranjanja narodne identitete in neodvisne slovenske države. Spomnil je še, da smo lahko le enotni in povezani uspešni tudi v obrambi vseh pridobitev in dosežkov mlade države Slovenije. V kulturnem programu, ki ga je izjemno doživeto in prežeto z izbranimi odlomki Maistrove poezije povezovala Darinka Čobec, so nastopi člani vokalne skupine Slovenskogoriški glasovi, glasbena skupina učencev Osnovne šole Voličina in duet

Odkritje spominske plošče Franju Voglarju v Nadbišču

Eve in Matica Lorbeka. V okviru 37. Maistrovih prireditev so odkrili tudi spominsko ploščo tesnemu Maistrovemu sodelavcu, prof. Franju Voglarju. Kot tajnik Narodnega sveta za Štajersko je novembra 1918 na pisalni stroj po nareku dr. Rosine natipkal odlok o podelitvi generalskega naziva Rudolfa Maistru. Bil je tudi generalov osebni zaupnik. Fran/Franjo Voglar je bil politik in šolnik, rojen 5. oktobra 1877 v Nadbišču pri Voličini v Slovenskih goricah kmetu Vidu in Ivani, rojeni Kocbek, umrl pa je 17. oktobra 1925 v Mariboru. Osnovno šolo je obiskoval v Spodnji Voličini, klasično gimnazijo pa v Mariboru (1890–1899). Študij klasične

filologije in slavistike na Dunaju (1899–1903) je leta 1904 uspešno zaključil z diplomom. Kot suplent je učil na gimnaziji v Celju (1903–1905) in Št. Pavlu v Labotski dolini (1906–1912), potem je bil v Mariboru profesor na klasični gimnaziji (1912–1921) in realki (1917–1918) in od 1922 do smrti ravnatelj ženskega učiteljsišča. Bil je eden najzvestejših in odločnih Maistrovih sodelavcev. Spominsko ploščo so mu odkrili na hiši, ki stoji na kraju Voglarjeve rojstne hiše in v kateri zdaj živi družina Matjašič. Slednja je brez zadržka dovolila namestitve spominske plošče.

Dr. Marjan Toš, foto: Askari

■ SPOROČILA Vabilo svojcem

Streljanje 40 talcev v Šenčurju

Predsednik KO ZB NOB Šenčur Igor Pipan se je na Svobodno besedo obrnil z željo, da objavimo vabilo svojcem talcev, ki so jih Nemci pred 80 leti pobili v Šenčurju. Kontakte potrebujejo, da bi lahko poslali vabila na spominsko slovesnost. »24. januarja 1944 je bilo v Šenčurju ustreljenih 40 talcev. Šlo je za povračilni ukrep nemškega okupatorja zaradi partizanske akcije. Talci so bili pripeljani iz begunjskega taborišča.

V Šenčurju vsako leto organizirajo spominsko slovesnost in tokratni slavnostni govornik bo poslanec Državnega zbora Republike Slovenije, zgodovinar dr. Martin Premk.

Kot so zapisali, želijo navezati stik s sorodniki. Sorodniki pobitih se lahko javite po elektronski pošti igor.kajzer@gmail.com ali na telefonsko številko 041 725 448 (Igor Pipan).

S. B.

■ STENSKI KOLEDAR

TITO 2024

Tudi letos vam ponujamo stenski koledar TITO, barvni, dimenzij 42 x 31 cm, 12-listni + naslovnica. Večina fotografij je doslej neobjavljenih. Naročila sprejema Mirko Draksler na telefonsko številko 041 681 086 ali na e-naslov - mirko.draxler@t-2.net.

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si do 15. januarja 2024. Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 97. številke časopisa Svobodna beseda

1. Jožefa Meglič

Podljudelj 39, 4290 Tržič

2. Nevenka Kutin

Ribnica na Pohorju 31 c, 2364

Ribnica na Pohorju

3. Milena Pavlin

Ulica L. Hrovata, 4000 Kranj

Rešitve križanke:

OLDTJMER, NARAVNAVA, ASUAN, SAK, OGLODEK, DRVO, JERUŠ, BUJK, ALOJZ, ALKAR, ADAR, PEKEAN, TACA, BAINOST, SOSO, IM, KRC, VIC, MESTINJE, ONEK, DEČAD, IDEAL, VA, NOA, EPARH, IJZER, BANO, OREL, NAV, TIMI, JAZBINA, AMERIČANKE, LADIN, ARKTOGEA, ODEJA.

Geslo: DRUGO ZASEDANJE AVNOJA; JAICE.

SVOBODNA

BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije

Zanj: Marijan Križman, predsednik

Uredniški odbor: dr. Ivan Svetlik (predsednik), dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha, Črt Kanoni

Odgovorni urednik: Janez Alič

telefon: 041 686 322

elektronski naslov:

svobodna.beseda@zzb-nob.si

Oblikovanje: Vid Brezočnik

Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročin:

ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

SVOBODNA BESEDA	ZNAČAJ- SKA PO- SEBNOST	PREBI- VALKE LOGATCA	MORSKA RIBA, KOMARČA	NEKDANJI AZERBAJ. RUSKI ŠAHOVSKI PRVAK KASPAROV SKLADA- TELJ HAČA- TURJAN	GORAZD DREVEN- SEK	CRNA PTICA PEVKA DANSKI OTOK	SVOBODNA BESEDA	ZAČETEK GESLA	RASTLINA NA POVRŠINI VODE	PARTIZAN- SKI PISEC HINKO BRATOŽ	NADALJE- VANJE GESLA	KONEC GESLA	MOSTOVŽ, ALTANA	VERA ČASLAV- SKA	OLIGOCENSKA KAMNINA IZ ZA- OBLJENIH KOSO- V STAREJŠIH KAMNIN V OKOLICI OKONINE	
KNJIŽEV- NOST, LITERA- TURA																MORSKA PTICA, NJORKA
OTROŠKA ROKAVICA																
NAJSTA- REJŠA BESEDNA OBLIKA														OSKAR LANGE		
ČEČKOVA OLGA										ŽELJKO BEBEK			PRIPADNIK INKOV			KRAVICA, TELIČKA
ŠOLSKO PISALO													LOJZE ROZMAN			
SVOBODNA BESEDA										PREBI- VALCI EOLJE GORAV IRANU						NOVO LETO 2024
HUDOBIJA										2.ČLOVEK NA LUNI (EDWIN) VERDIJE- VA OPERA						
ADRENA- LINU PODOBNA SNOV													KAREL SLOKAN			ZDRAVILO PROTI BOLEČI- NAM
ŽELATINA IZ ALG					REAKCIJA, ODZIVA- NJE											
ČRNKASTA KRAVA, MURA					RASTLIN- SKI HORMON (IZ ČRK: SAVNIK)	PRITOK PADA V ITALJI NATAŠA RALIJAN								IVAN NAVRATIL		
KOZAŠKI POGLAVAR										TELESNA POŠKODO- VANOST OKSIDNA PLAST						
JANEZ ČUČEK			NAŠA PEVKA ŽNIDARIČ	PRIPRAVA ZA RIBOLOV ČEPINOV OKEL						DESETICA ANDREJ URNAUT						
NAMOČENE KOŽE ZA PREDELA- VO V USNJE						REKA V SREDNJI AFRIKI, KWA				ZATPEK EMIL			ESTONSKI ŠAHIST (LEMBIT) SLIKAR ŠUBIC			
ČRNOBEL OKRASNI KAMEN						ISLAMSKA RODOVINA V SIRIJI NIKA JUVAN								ALOJZ GRADNIK		
SKALE, SKALOVJE														ANDREJ RAZINGER		
SKALE, SKALOVJE										NAJVEČJA REKA V MJANMARU (2092KM)						
ZNAK ZA TELUR			IME PEVKE RUPEL							SVOBODNA BESEDA	KARL ALPIGER			NAŠ KIRURG BRECELJ		

KULTURA Predstavitev zbornika

»Pomlad, domovina, svoboda, ljubezen«

V Domu kulture Kamnik je bila 28. novembra predstavitev zbornika *Pomlad, domovina, svoboda, ljubezen: mladi o domoljubju v sliki in besedi*. Izdan je bil na pobudo Koordinacijskega odbora veteranskih in domoljubnih organizacij občine Kamnik.

Zbrane ravnateljce, učitelje, starše, mlade ustvarjalce in vse druge udeležence je nagovorila podžupanja občine Kamnik **Romana Učakar**: »Danes smo zbrani tukaj, da praznujemo ustvarjalnost, domoljubje in ljubezen do besede ter umetnosti. Pred vami se odpira izjemno delo, knjiga **Pomlad**, ki je plod srčne predanosti in ustvarjalne strasti naših nadarjenih mladih. V njej se prepleta več kot 400 literarnih in likovnih prispevkov, ki so jih prispevali učence, učenci, dijakinja, dijaki kamniški šol in Osnovne šole Komenda - Moste. Vsaka stran, vsaka beseda in vsaka slika nosijo s seboj utrip časa, razmišljanje in duh mlade generacije. In danes ne slavimo samo umetnosti, ampak tudi pomen domoljubja. Izrednega pomena je, da otrokom privzgojimo to domolju-

bje že v zgodnjem otroštvu, vrtcu in pozneje tudi med šolanjem posvečamo pozornost temu, da jih učimo peti slovensko himno, da je lepo in prav počastiti mamu z rožico ob njenem prazniku, državo pa z zastavo, da jim razložimo, zakaj je pomembno praznovati rojstne dneve in državne praznike, in da

ne pozabimo poudariti stvari, na katere smo ponosni: na izumitelje, znanstvenike, filozofe, pesnike, vizionarje,« je med drugim dejala podžupanja in poudarila, da je pomembno, da se domoljubna vzgoja izvaja tako, da spodbuja različnost, strpnost in ne nazadnje spoštovanje do drugačnih mnenj.

Dodala je še, da v knjigi *Pomlad* mladi umetniki izražajo svoje občutke do domovine in vizijo svobodne Slovenije. V svojih literarnih prispevkih in likovnih delih razmišljajo o pomenu samostojnosti in neodvisnosti Slovenije. Njihove slike in besede so odsev mladostne vneme, upanja in odločnosti, ki so zaznamovali čas, ko si je Slovenija utirala pot k neodvisnosti. To delo ni le zbirka umetniških prispevkov, temveč tudi izraz enotnosti in povezanosti med mladimi ustvarjalci. Ob desetih nagradnih natečajih na temo domoljubja so se združili v izjemno ustvarjalno skupnost, ki je zdaj povezana v tej zbirki. Poudarila je tudi, da delo mladih ni le umetnost, ampak tudi zgodovinski zapis, ki bo navdihoval in poučeval prihodnje generacije.

Glavni urednik mag. **Zvonko Cvek** je predstavil idejo in namen natečaja in sodelovanja mladih. Opozoril je na pomembnost medgeneracijskega povezovanja. Posebej je osvetlil poglede mladih v besedi in sliki ter njihovo zavedanje pripadnosti domovini.

Pogovor o knjigi in njeni vsebini

z glavnim urednikom je vodil Tone Ftičar, za kulturni program sta ob klavirski spremljavi Marka Herička in pod vodstvom Anice Smrtnik poskrbela Glasbena šola Kamnik in Mešani pevski zbor Odmev Kamnik. Goran Završnik je interpretiral del besedil, ki so zbrana v zborniku, za vmesne misli pa je poskrbel Tone Ftičar.

Manja Konkolič